

TR52 BÖLGESİ TARIM VE GIDA SEKTÖRÜ DIŞ TİCARET ANALİZİ PROJESİ

SONUÇ RAPORU

2013

Eski Buğday Pazarı

Bu rapor, Konya Ticaret Borsası tarafından T.C. Mevlana Kalkınma Ajansı'nın desteği ile ve Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) işbirliği ile yürütölmekte olan "TR52 Bölgesi Tarım ve Gıda Sektörü Dış Ticaret Analizi" projesinin sonuçlarını raporlamaktadır. İçerik ile ilgili tek sorumluluk Konya Ticaret Borsasına aittir ve T.C. Mevlana Kalkınma Ajansı'nın görüşlerini yansıtmaz.

Tarım sektörü insanlıkla birlikte gelişerek bugünkü modern seviyesine ulaşmıştır. İlk insanın toplayıcılık ve avcılık yapması ile başlayan tarımsal faaliyetler, artık üzerinde uzmanlık yapılabilmek, teknoloji ve bilginin kullanıldığı stratejik ve ekonomik bir sektöre haline gelmiştir. Tarımda modern tekniklerin kullanılması, üretimde verim ve kalitenin artmasına neden olmaktadır, diğer yandan tarımın sektör olması ve tarımsal ticaretin gelişmesini de sağlamıştır. Dünya ekonomisinde bugün gittikçe hızla artmakta tarımsal faaliyetler, ülkelerin stratejik gelececeklerini belirlemede ön planda yer almaktadır. Tarım eskiden kalınmanın temel faktöründen günümüzde sanayileşmeyle birlikte kalkınmanın önemli bir halkası haline gelmiştir. Eskiden sadece kendine yeterli olma kaygısıyla yapılan tarım; bugün küresel ticaretin ön önemli sektörü olmuştur. Tarım, yerel seviyede sadece üretim odaklı anlayıştan, bugün üretim ve tüketimi de içine alan bütüncül bir anlayış ile marketleşme çabasına girmiştir. Toprak ve pazardaki süreçte yöneltim ve kontrol altında olan olan tarım, artık küresel ölçekte izlenmesi ve yönetilmesi gereken bir alan haline oluşurulması ve uygulanması da ortak akıl ve bilginin olacaktır.

Tarım sektörü de aynı senaryo sektörü gibi, rekabete kendisini hazırlamak zorundadır. Bunun için yeni politikaların geliştirilmesi, tarım sektöründeki köklü dönüşümlerin yapılması kaçınılmazdır. Bu açıdan bakıldığında, yerinde politika, uzman personel ve strateji ile Türkiye tarımında büyük bir marka haline gelecektir. Konya Ticaret Borsası olarak doğru tespit ve verilerin doğru politikaların oluşturulmasında en büyük etkin olduğunu inanıyoruz. Bunun için Konya ve bölgemizdeki tarım ve gıda ihracatının artırılmasının ilk şartının bölge potansiyalının, en büyük faktörlerle birlikte belirlenmesi ve planlamanın ona göre yapılmasının uygun olacağı inancıyla TRS2 Bölgesi Tarım ve Gıda Sektörü Dış Ticaret Analizi Projesi hazırlanan bu sonuç raporunun hayata geçirilmesi diliyor, umduğu her türlü destekleri ediyoruz.

3

Konya Ticaret Borsası

Konya Ticaret Borsası Elektronik Satış Salonu

İçindekiler

Kutular	6
Şekiller.....	6
Tablolar	6
Yönetici Özeti	8
Bölüm 1. Giriş.....	10
a. TR52 Bölgesi'nde tarım ve gıda sektörlerinin mevcut durumu	10
b. Çalışmanın amacı	15
Bölüm 2. Araştırma Yöntemi	18
a. Birinci Aşama.....	21
b. İkinci Aşama.....	23
c. Üçüncü Aşama.....	24
Bölüm 3. Analiz sonuçları	25
a. Birinci Aşama Sonuçları.....	25
b. İkinci Aşama Sonuçları	34
c. Üçüncü Aşama Sonuçları	40
4. Sonuç.....	57

Kutular

Kutu 1: Çeşitli ülke ve ülke gruplarında tarımsal ürünler için ithalat rejimi	56
---	----

Şekiller

Şekil 1: Çeşitli tarım alanı alt göstergelerinde Konya ve Karaman'ın Türkiye toplamı içindeki payları (2012)	10
Şekil 2: Konya Ticaret Borsası'nda işlem gören ürün grupları (milyon kg, 2005-2012)	11
Şekil 3: Türkiye ve TR52 Bölgesi'nde bitkisel ürünlerde verim (kg/da)	13
Şekil 4: Türkiye ve TR52 Bölgesi'nde sığırların süt verimi (hayvan başına kg)	13
Şekil 5: Konya ve Karaman'da çeşitli tarım makinalarının Türkiye'deki payı (2012)	14
Şekil 6: Türkiye ve Düzey 2 bölgelerinde tarım ve gıda sektörlerinde istihdam edilenlerin toplam istihdama oranı (2011)	14
Şekil 7: Tarım ve gıda sektörlerinde Türkiye ve Düzey 2 bölgelerinde gelir ortalamaları, 2011 (TL)	15
Şekil 8: Türkiye için mevcut değerler ve 2023 için tarımsal hedefler	16
Şekil 9: TR52 Bölgesi'nin çeşitli göstergelerde Türkiye'deki payı, 2010 ve hedeflenen 2023	17
Şekil 10: Kullanılan yöntemin aşamaları	18
Şekil 11: Kullanılan yöntemin aşamaları	21
Şekil 12: Ürün seçiminde kullanılan üç filtreli eleme sürecinin aşamaları	25
Şekil 13: Havza Planı	48

Tablolar

Tablo 1: TR52 Bölgesi'nde mevcut ve hedeflenen sulama alanı (ha)	12
Tablo 2: Tarım sektörünün alt sektör kırılımı	19
Tablo 3: Gıda sektörünün alt sektör kırılımı	20
Tablo 4: Birinci ürün filtresinde elenen tarım ürünleri (2010)	26
Tablo 5: İkinci ürün filtresinde elenen tarım ürünleri (milyon ABD \$)	27
Tablo 6: Üçüncü ürün filtresinde elenen tarım ürünleri	28
Tablo 7: Konya'da yoğunlaşmış ürünler ile yoğunlaşmamış olup Konya'ya yakın olan ürünler	31
Tablo 8: Karaman'da yoğunlaşmış ürünler ile yoğunlaşmamış olup Karaman'a yakın olan ürünler ..	32
Tablo 9: Üç filtre ve uzman görüşleri neticesinde belirlenen potansiyel ürünler (2010, milyon ABD \$) ..	33
Tablo 10: Seçilmiş tarım ürünlerine yakın gıda sektörlerinin sayısı	35
Tablo 11: Gıda sektörlerinin yakın olduğu seçilmiş tarım ürünü sayısı	37
Tablo 12: Seçilmiş tarım ürünlerinin ilişkili olduğu gıda sektörlerinin pazar büyüklüğü	39
Tablo 13: Pazar seçiminde kullanılan üç filtreli eleme sürecinin her aşamasında elenen sektör sayıları (2006-2010 ortalamasına göre)	41
Tablo 14: Birinci filtreden geçenlerden, Türkiye'nin en büyük beş ihracatçı arasında olduğu pazarlar (2006-2010 ortalamasına göre)	43
Tablo 15: Seçilmiş tarım ürünlerinde seçilmiş pazarlar (2010, milyon ABD \$)	45
Tablo 16 : Havza Bilgileri ve Önerilen Ürünler	49
Tablo 17: Model Kapsamına Alınması Önerilen Ürünler	50

Tablo 18: İç Ege Havzası'nda fark ödemesi kapsamına alınması önerilen ürünler.....	51
Tablo 19 : Orta Anadolu Havzası'nda fark ödemesi kapsamına alınması önerilen ürünler	51
Tablo 20 :Göller Havzası'nda fark ödemesi kapsamına alınması önerilen ürünler	51
Tablo 21 : Örnek Tarımsal Ürün Maliyetleri	53
Tablo 22: Ülkelerin örnek ürün İthalat Fiyatı ile TR52 Maliyeti Karşılaştırması	55

Yönetici Özeti

- 1. Bu rapor, TR52 Bölgesi Tarım ve Gıda Sektörü Dış Ticaret Analizi Projesi'nin temel bulgularını içermektedir.** Proje iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada, TR52 Bölgesi'nin sektörlerdeki mevcut durumu incelenmiştir. İkinci aşamada ise TR52 Bölgesi'nin gıda ve tarım ihracatını arttırmak için hedef tarım ürünleri, bu tarım ürünleriyle ilişkili gıda sektörleri ve hedef pazarlar belirlenmiştir.
- 2. Türkiye'nin toplam tarım alanlarının yüzde 9,3'ünün bulunduğu TR52 Bölgesi, başta buğday olmak üzere hububat alanında Türkiye'nin üretim üssü konumundadır.** Konya Ticaret Borsası 2012 yılı kayıtlarına göre Türkiye'nin hububat üretiminin yüzde 15'i, buğday üretimininse yüzde 20'si Konya'da gerçekleştirilmektedir.
- 3. Bölge, tarım ve gıda sektörlerinin toplam istihdamdan aldığı pay açısından Türkiye toplamının üzerinde olmasına rağmen, sektörlerdeki ortalama kazancın Türkiye ortalamasının altında olduğu görülmektedir.** TR52 Bölgesi, sulama yetersizliğine rağmen yüksek verimlilikle tarım üretimi yapan, gıda ve tarım sektörlerinin yoğunlaştığı bir bölgedir. Ancak, yüksek verimlilik ve sektörlerdeki yoğunlaşma ortalama kazançlara yansımamaktadır. Bu durumun katma değeri yüksek ürünlere yönelememeden kaynaklı olduğu düşünülebilir. Bu proje, tarım ve gıda sektörlerinde TR52'nin daha fazla ihracat yapabileceği, daha yüksek katma değerli ürünleri ve bu ürünlerde potansiyel arz eden pazarları belirlemeyi amaçlamaktadır.
- 4. TR52 Bölgesi için hedef tarım ve gıda ürünleri ile pazarların belirlenmesinde üç aşamalı bir yöntem kullanılmıştır.** Birinci aşamada, sıralı beş işlemten sonra 237 tarım ürününden 45'i seçilmiştir. İkinci aşamada 257 gıda sektöründen, birinci aşamada belirlenen tarım ürünleri ile bağlantılı olan 69'u seçilmiştir. Üçüncü aşamada, birinci aşamada seçilen 45 tarım ürünüde TR52 Bölgesi ihracatçılarının yönelebileceği 37 ülke belirlenmiştir. Bu üç aşamanın çıktısı 208 adet potansiyel ve 107 adet geleneksel ürün-ülke ikilisi ya da pazardır. Geleneksel pazarlar Tablo 14'te, potansiyel pazarlar ise Tablo 15'te gösterilmektedir.
- 5. Tarım sektörü için belirlenen ürün-ülke ikilileri 2010 yılı dünya toplam tarım ürünleri ticaretinin yüzde 8,9'unu oluşturmaktadır.** Türkiye'nin en büyük beş ihracatçıdan biri olarak yer aldığı 107 geleneksel pazarın 2010 yılı ithalat büyüklüğü yaklaşık 5 milyar ABD doları, 208 potansiyel pazarın 2010 yılı ithalatı ise 26,3 milyar ABD dolarıdır. Seçilmiş pazarların hem Konya hem de Türkiye için önemli olduğu bu değerlerden anlaşılmaktadır.
- 6. Bu çalışmada kullanılan aşamalı yöntem sonucunda tespit edilen ürünlerle havza modeli sonucu elde edilen ürünler arasında bir takım farklılıklar mevcuttur.** Bu farklılık hem amaç hem de yöntem farklılığından kaynaklanmaktadır. Projenin ana amacı tarım ve gıda ürünleri ihracatını arttırmak olduğundan amaç olarak havza modeli çalışmasından farklılaşmaktadır. Kullanılan yöntem makro ölçekten mikro ölçeğe inen, yani önce Türkiye için analiz yapıp, Türkiye'den TR52

Bölgesi'ne yönelik bir yaklaşımı benimsemektedir. Kullanılan yöntem açısından da havza modeli çalışmasında farklı bir çalışma söz konusudur.

7. **Belirlenen hedef pazarlar arasından seçim yaparken, pazarlardaki tarife engelleri ile ithalat fiyatları incelenerek, ihracatçıların rekabet edebilme ihtimalinin yüksek olduğu pazarlar belirlenmelidir.** Bu çalışmada seçilen ülke ve sektörler Tablo 15'te verilmektedir. Bu raporda, tarife engelleriyle ilgili genel bir örnek çalışma Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya pazarları için Kutu 1'de yapılmıştır. İhracatçıların yönelecekleri pazarları belirlerken, üretim maliyetleri ile pazardaki ortalama birim fiyat arasındaki farkı hesaplayarak, beklenen kâr hakkında bilgi edinmesi beklenir. Örnek olarak çeşitli ürünlerin farklı ülkelerdeki ithalat fiyatları ile TR52 Bölgesi'ndeki maliyetler ve aradaki farklar Tablo 22'de yer almaktadır.

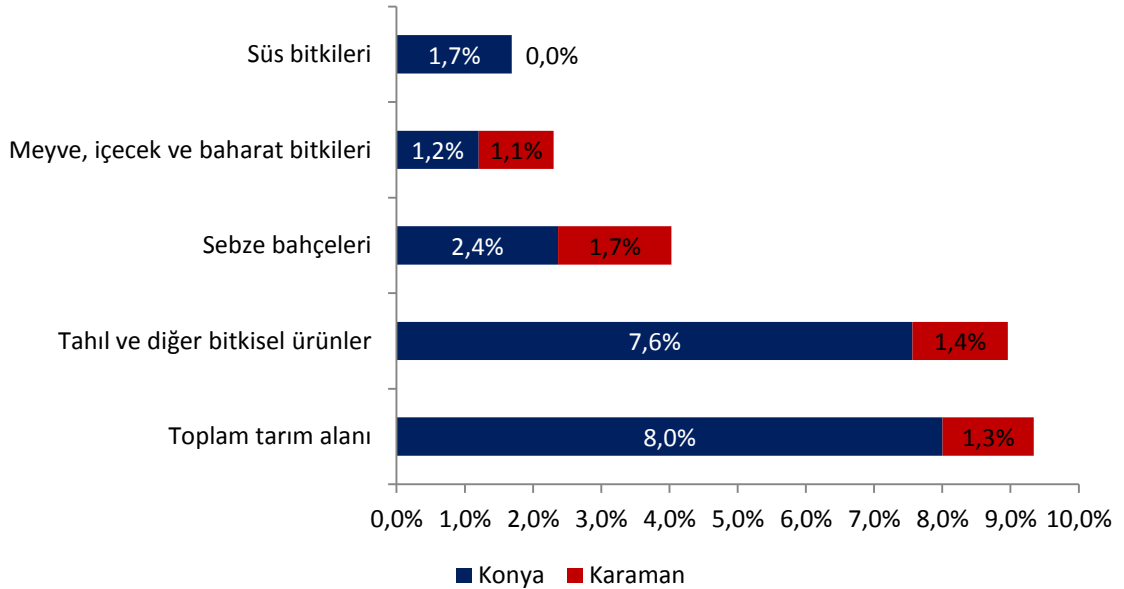
Bölüm 1. Giriş

8. **Mevlana Kalkınma Ajansı ve Konya Ticaret Borsası (KTB) tarafından finanse edilen “TR52 Bölgesi Tarım ve Gıda Sektörü Dış Ticaret Analizi Projesi”, TR52 Bölgesi ürün deseninin dış ticarete daha rekabetçi bir konuma ulaşması için odaklanması gereken ürünlerin bulunmasını hedeflemektedir.** Bu kapsamda Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) tarafından hazırlanan rapor, çeşitli kriterler kullanılarak dünyada hem en çok ticareti yapılan hem de ticareti artmakta olan ürünlerin Konya ve Karaman için yetiştirilebilirliğini de göz önüne alarak, odaklanması gereken sektörleri ve ülkeleri açıklamaktadır.

a. TR52 Bölgesi’nde tarım ve gıda sektörlerinin mevcut durumu

9. **TR52 Bölgesi, hem tarım alanları hem de ekilen alan bakımından Türkiye’de önemli bir paya sahiptir (Şekil 1).** Türkiye genelinde 238 milyon dekar olan tarım alanlarının 22 milyon hektarı, yani yaklaşık 10’da biri TR52 Bölgesi’nde bulunmaktadır. TR52 Bölgesi’ndeki çeşitli tarım alanları alt göstergelerinin Türkiye toplamı içindeki payları Şekil 1’de verilmektedir. Ekilen alan istatistikleri de benzer bir portre çizmektedir: Yaklaşık 154 milyon hektarlık toplam ekilen alanın yüzde 9’u, Konya ve Karaman illerinin oluşturduğu TR52 Bölgesi’nde yer almaktadır.

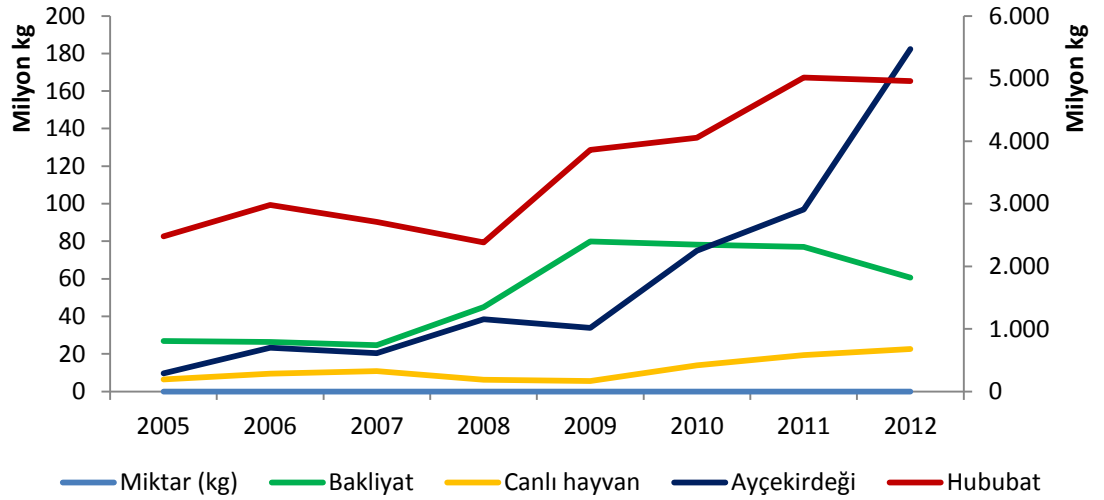
Şekil 1: Çeşitli tarım alanı alt göstergelerinde Konya ve Karaman’ın Türkiye toplamı içindeki payları (2012)

Kaynak: TÜİK Bitkisel Ürün İstatistikleri

10. Konya Ticaret Borsası'nda işlem gören ürünlerin miktarı göz önüne alındığında, Konya'da üretilen ürünlerin, özellikle de hububatın, Türkiye üretiminde önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. TÜİK verilerine göre 2012 yılında Türkiye'nin toplam hububat üretimi 33.4 milyon tondur. Konya Ticaret Borsası'nda ise 2012 yılında yaklaşık 5 milyon ton hububat işlemi gerçekleştirilmiştir. Diğer bir deyişle, Türkiye hububat üretiminin yaklaşık yüzde 15'i yalnızca Konya'dan gerçekleştirilmektedir. Buğday üretiminde ise 2012 yılında toplam 20 milyon tonluk toplam buğday üretiminin 4 milyon tonu, yani yüzde 20'si Konya'da üretilmektedir.¹ Bunun yanı sıra, Konya Ticaret Borsası'nda işlem gören ürün gruplarının işlem hacmi üretim göstergesi olarak kabul edildiğinde, hububat miktarının 2012 itibarı ile 5 milyon ton civarına yükseldiği, ayrıca ayçiçeğinde ise görece daha düşük üretime karşılık yüksek büyüme oranlarına ulaşıldığı görülmektedir (Şekil 2).

Şekil 2: Konya Ticaret Borsası'nda işlem gören ürün grupları (milyon kg, 2005-2012)

Kaynak: Konya Ticaret Borsası

Not: Hububat sağ eksen, diğer gruplar sol eksen verilmektedir.

11. Bölgede su kaynaklarının kısıtlı oluşu dile getirilen bir sorun iken, özellikle Konya Ovaları Projesi ve yapılması planlanan Mavi Tünel'in, sulama imkânlarını TR52 Bölgesi için 2023 yılına kadar büyük ölçüde arttırması hedeflenmektedir. Kalkınma Bakanlığı KOP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından hazırlanan "KOP Bölgesi Sosyoekonomik Göstergeler Raporu"na göre 2023 yılına kadar Konya'da yaklaşık 729 bin hektar ve Karaman'da ise 119 bin hektar olmak üzere toplam 848 bin hektarlık alanın sulamaya açılması hedeflenmektedir (Tablo 1). Projeler tamamlandığı takdirde sulama alanlarının artmasıyla birlikte üretimin de daha hızlı artması beklenmektedir.

¹ Türkiye verileri TÜİK Bitkisel Üretim İstatistikleri'nden, Konya verileri ise Konya Ticaret Borsası'ndan alınmıştır.

² Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı Sn. Mehdi Eker'in çeşitli gazete ve televizyonlarda yapmış

Tablo 1: TR52 Bölgesi'nde mevcut ve hedeflenen sulama alanı (ha)

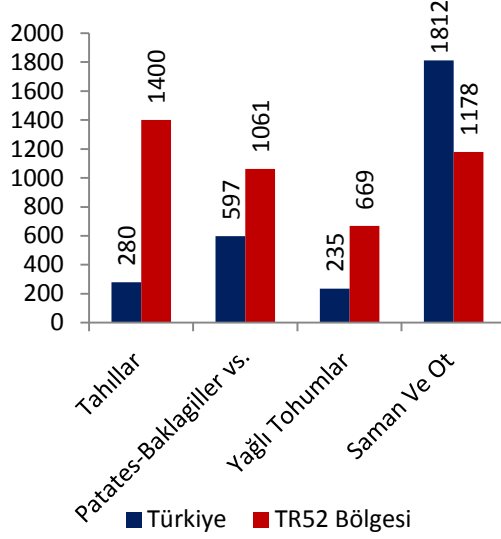
Sulamanın cinsi	Konya	Karaman	TR52
İşletmede Olan Projeler (2012)			
DSİ Sulama Projeleri (YÜS)	188.807	22.838	211.645
İl Özel İdaresi Sulamaları (YÜS)	22.95	6.112	29.062
Halk Sulamaları (YÜS)	56.877	4.64	61.517
Kooperatif Sulamaları (YAS)	147.803	33.79	181.593
Şahıs Sulamaları (YAS)	133.738	7.15	140.888
İşletme Halinde Olan Projeler Toplamı	550.165	74.53	624.695
Planlanan projeler			
Planlaması Tamamlanan Projeler (YÜS)	64.595	16.41	81.005
İnşa Halinde Olan Projeler (YÜS)	18.024	11.838	29.862
Yatırım Programında Olan Projeler (YÜS)	7.256	900	907.256
Havza dışından Ermenek Çayı ve Hirfanlı Barajından Gelecek Su	71.967	10	81.967
DSİ ve İÖİ tarafından yapılacak küçük sulama projeleri (YÜS)	16.822	5.257	22.079
Sulamaya Açılan ve (2023 Yılına kadar öngörülen) sulamaya açılacak Alanların Toplamı	728.829	118.935	847.764

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı KOP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, 2013, "KOP Bölgesi Sosyoekonomik Göstergeler Raporu". Mayıs 2013, Konya

12. TR52 Bölgesi'nde bitkisel üretim veriminin Türkiye genelinden daha yüksek olduğu görülmektedir (Şekil 3). Süt veriminde ise manda sütü veriminin Türkiye geneline göre daha yüksek olduğu gözlenmektedir (Şekil 4). TR52 Bölgesi'nde bitkisel üretimde kaba yem girdisi olan saman ve ot dışında verim Türkiye ortalamasına göre daha yüksektir. Örneğin tahılların TR52 Bölgesi'ndeki ortalama verimi dekar başına 1.4 tondur; aynı ürün grupları için verim Türkiye genelinde 280 kg'dır. Hayvansal ürünlerde ise, manda hariç, süt verimine yönelik bir sorun olduğu gözlenmektedir. Örneğin, Türkiye'de sığır türleri arasında en yüksek verime sahip

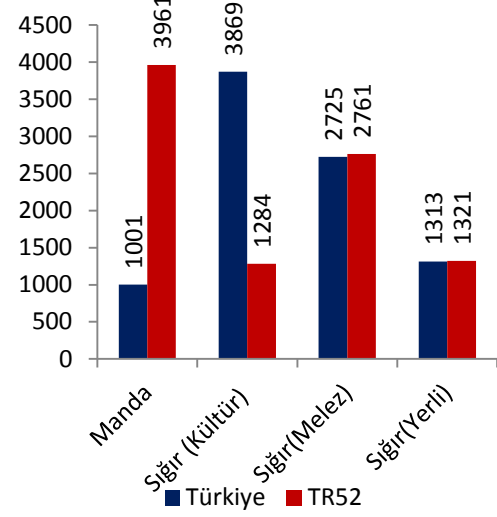
kültür sığırlarının verimi hayvan başına yıllık 3869 kg iken TR52 Bölgesi'nde 1284 kg düzeyindedir. Bunda kaba yem girdisi olan saman ve ot üretiminin bölgede yetersiz olması bir neden olabilir.

Şekil 3: Türkiye ve TR52 Bölgesi'nde bitkisel ürünlerde verim (kg/da)

Kaynak: TÜİK Bitkisel Üretim İstatistikleri

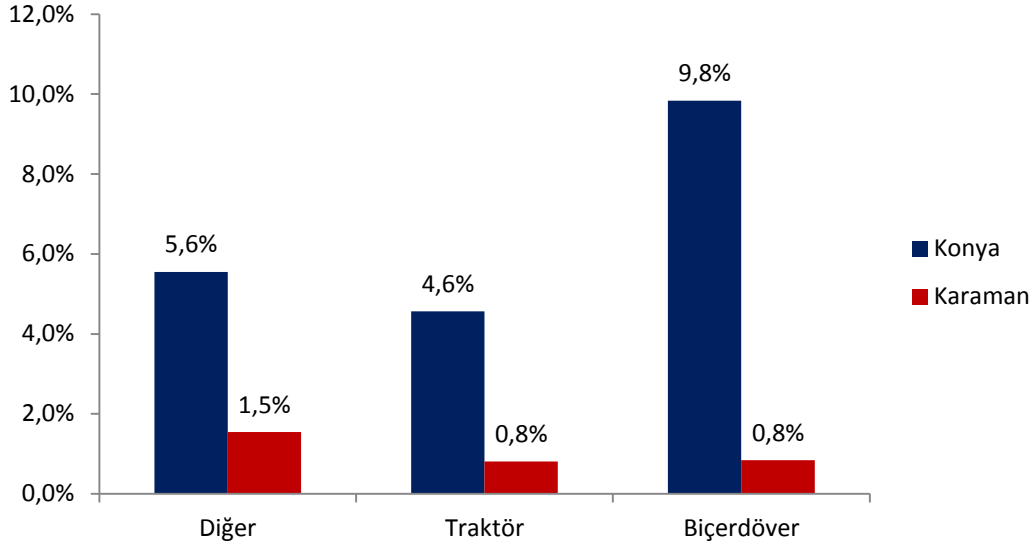
Şekil 4: Türkiye ve TR52 Bölgesi'nde sığırların süt verimi (hayvan başına kg)

Kaynak: TÜİK Hayvansal Üretim İstatistikleri

13. Bölgedeki tarımsal ekipman stoğuna bakıldığında ise biçerdöverin Türkiye ortalamasına göre daha yüksek olduğu, buna karşılık traktör ve diğer ekipmanın Türkiye ortalamasına kıyasla daha düşük oranda olduğu görülmektedir (Şekil 5). 2012 yılında Konya ve Karaman'daki tarım makinalarının Türkiye'deki toplam makine sayısına oranı Şekil 5'de verilmektedir. Buna göre, Türkiye'deki biçerdöverlerin yüzde 10.6'sı, traktörlerin yüzde 5.4'ü ve diğer tarımsal aletlerin ise yüzde 7.1'i TR52 Bölgesi'nde bulunmaktadır. Şekil 1'de verilen tarımsal alan dağılımında, toplam tarım alanlarının yüzde 9.3'ünün TR52 Bölgesi'nde olduğu görülmektedir. Bölgedeki biçerdöver oranı ise toplam tarım alanı oranından daha yüksektir. Bu da, TR52 Bölgesi'nde üretilen tahılların üretiminde diğer bölgelere kıyasla daha yüksek makinalaşma olduğunun bir göstergesi olabilir. Traktörler ve diğer makinalar için ise böyle bir duruma yönelik bir bulguya rastlanmamıştır.

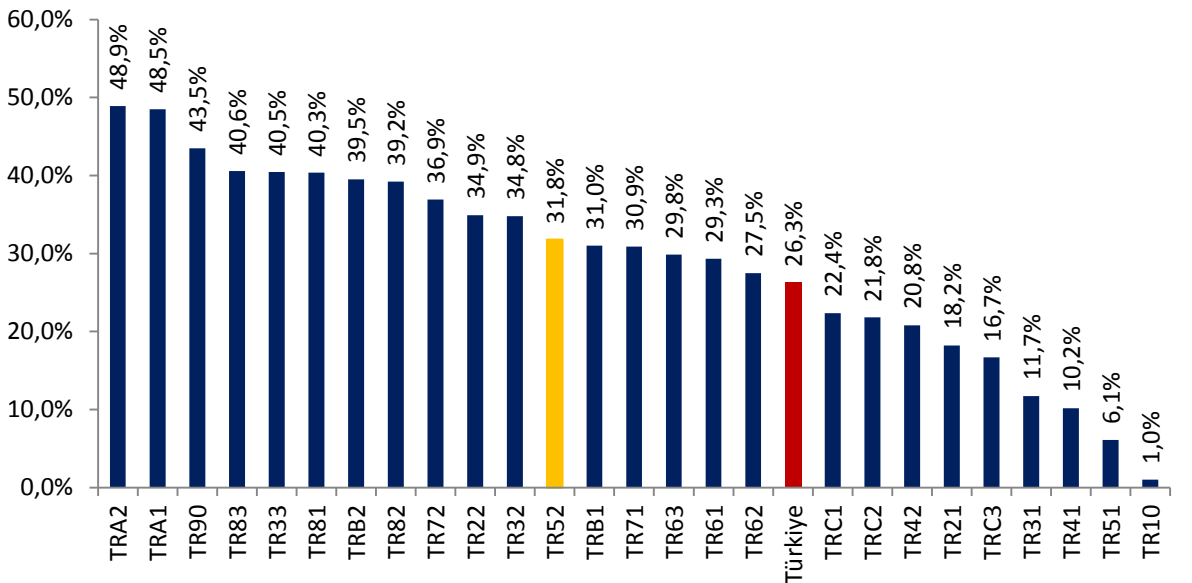
Şekil 5: Konya ve Karaman'da çeşitli tarım makinalarının Türkiye'deki payı (2012)

Kaynak: TÜİK Bitkisel Üretim İstatistikleri Veritabanı

14. TR52 Bölgesi'nde çalışan nüfusun önemli bir kısmı tarım ve gıda sektörlerinde istihdam edilmektedir ve bölge Türkiye'de tarım ve gıdada en yüksek oranda istihdama sahip bölgelerden biridir (Şekil 6). 2011 yılı TÜİK Hanehalkı İşgücü İstatistikleri'ne göre, TR52 Bölgesi'nde çalışanların yüzde 31,8'i tarım ve gıda sektörlerinde istihdam edilmektedir. Bu oran, Türkiye ortalamasının üzerindedir, diğer bir deyişle, TR52 Bölgesi'nde tarım ve gıda sanayinin ağırlığı Türkiye ortalamasının üzerindedir.

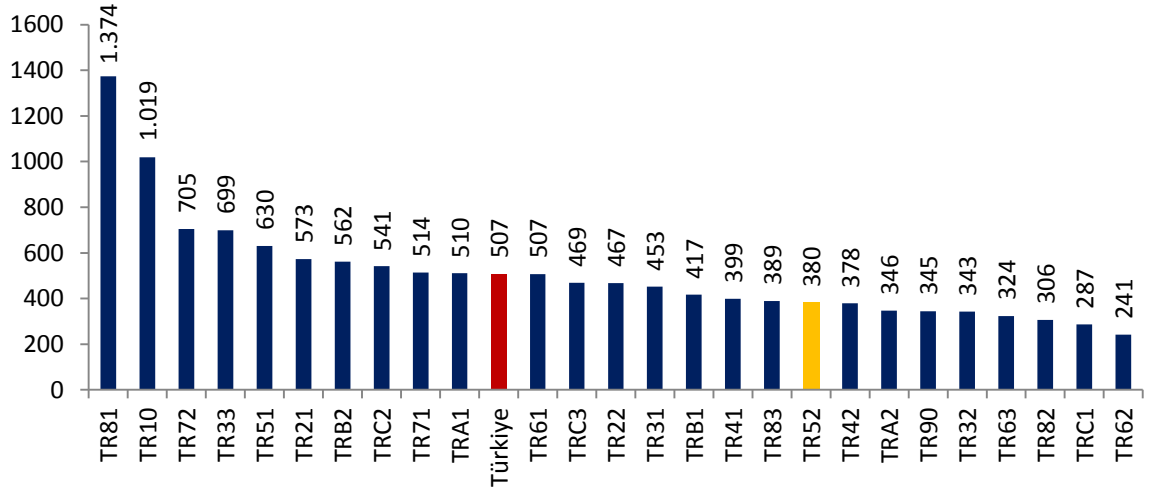
Şekil 6: Türkiye ve Düzey 2 bölgelerinde tarım ve gıda sektörlerinde istihdam edilenlerin toplam istihdama oranı (2011)

Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü İstatistikleri

15. Tarım ve gıda sektörlerinde istihdamın yüksek olmasına rağmen TR52 Bölgesi, bu sektörlerden elde edilen gelir düzeyi bakımından Türkiye ortalamasının gerisindedir (Şekil 7). Konya ve Karaman Bölgesi'nde tarım ve gıda sektörlerinde çalışanların 2011 yılında aylık ortalama geliri 380 TL iken, Türkiye genelinde bu miktar 507 TL'dir. Diğer bir deyişle, TR52 Bölgesi'nde tarım ve gıda sektörleri ile ilgilenenler Türkiye genelinden yaklaşık 127 TL daha az gelir temin etmektedirler.

Şekil 7: Tarım ve gıda sektörlerinde Türkiye ve Düzey 2 bölgelerinde gelir ortalamaları, 2011 (TL)

Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü İstatistikleri

16. Yukarıda özetlenen mevcut durum, TR52 Bölgesi'nin tarım ve gıda sektörleri hakkında bir ön fikir vermektedir. Buna göre:

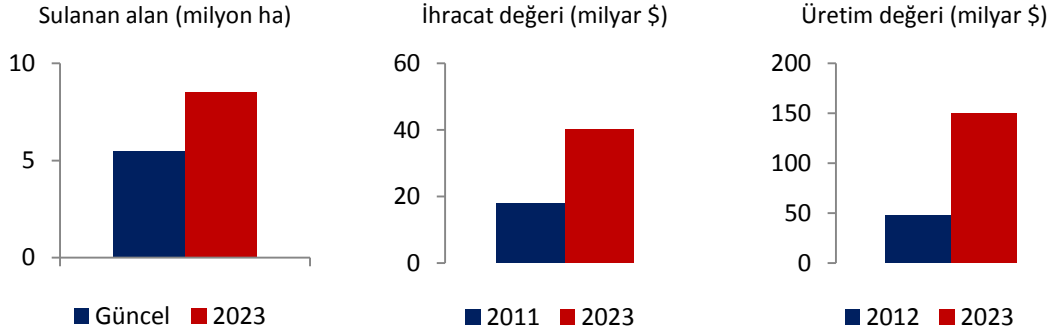
- Bölgede tarım alanlarının payı ve özellikle hububat olmak üzere bitkisel ürün üretimi yüksektir ve görece güçlü bir makinalaşmanın bulunduğu söylenebilir. Ayrıca bitkisel üretimde yüksek verim elde edilmektedir ve sulama olanaklarının artırılması ile daha da artacağı düşünülebilir. Bu açıdan bölge avantajlıdır; ancak büyükbaş hayvanların süt veriminde sorun olduğu ve süt ürünlerinin yeterince değerlendirilemediği düşünülmektedir.
- Bölgede Türkiye ortalamasına göre görece daha önemli oranda kişi geçimini tarım ve gıda sektörlerinden sağlamaktadır; ancak sektörlerde elde edilen kazanç Türkiye ortalamasının altındadır. Bu durum, üretimin daha yüksek katma değerli ürünlere yönlendirilememesinin bir sonucu olabilir.

b. Çalışmanın amacı

17. Türkiye, 2023 yılında tarımsal ekonomik büyüklükte dünyada ilk 5 ülkeden biri olmayı hedeflemektedir ve bu hedefe ulaşılması için tarım sektörüne yüksek sorumluluk düşmektedir. 2023 yılına kadar Türkiye'nin tarımsal üretim değerinin

150 milyar dolara, ihracat değerinin ise 40 milyar dolara yükseltilmesi; sulanan alanın ise 8,5 milyon hektara çıkarılması hedeflenmektedir (Şekil 8).² 2023 yılı için mal ihracatı hedefinin 500 milyar dolar olduğu hesaba katıldığında, 2023 yılında toplam ihracatın yüzde 11,5'inin tarım sektöründen gerçekleştirilmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.³

Şekil 8: Türkiye için mevcut değerler ve 2023 için tarımsal hedefler

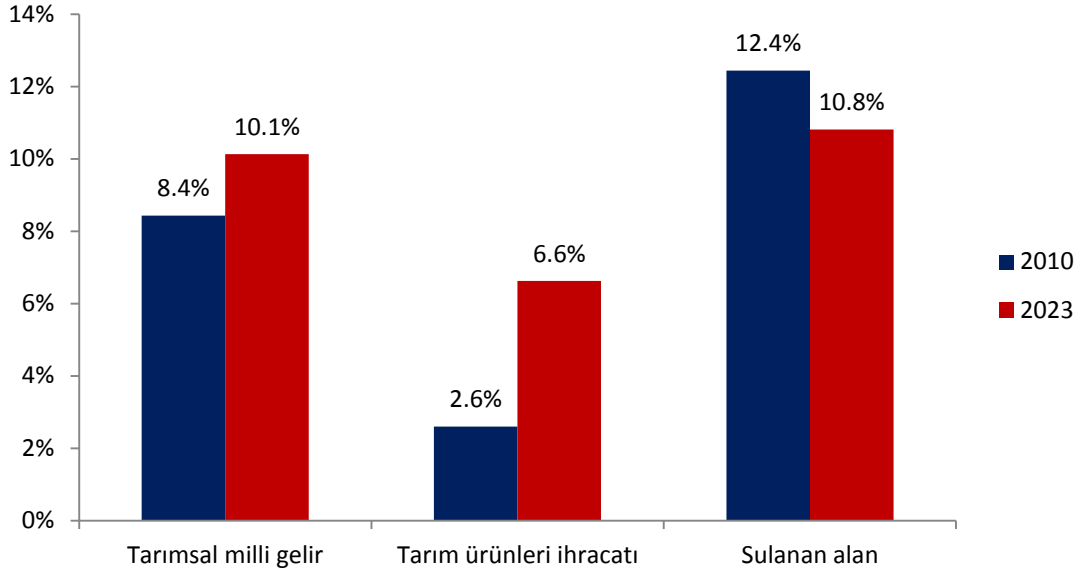
Kaynak: Güncel veriler DSI, TİM ve TÜİK'ten, hedefler Mehdi Eker'in konuşmalarından alınmıştır.

Not: DSI güncel sulanan alan verisinin hangi yıla ait olduğunu belirtmemektedir.

18. Tarımda 2023 hedeflerine ulaşılmasında TR52 Bölgesi'ne de önemli bir pay düşmektedir. Mevlana Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan "TR52 Düzey 2 Bölgesi 2023 Vizyon Raporu (Tarım Sektörü)" raporuna göre, 2010 yılında 5,21 milyar dolar seviyesinde olan TR52 Bölgesi tarımsal milli gelirinin 2023'te 15.19 milyar dolar seviyesine, yani yaklaşık üç katına yükselmesi hedeflenmektedir. Tarım ürünleri ihracatının 391 milyon dolar seviyesinden 2,6 milyar dolar seviyesine, sulanan alanın ise 674 bin hektardan 918 bin hektar seviyesine yükselmesi 2023 için bölgenin diğer tarımsal hedefleri arasındadır. Bu hedefler kapsamında bölgenin tarımsal milli gelirdeki payının 2010 yılında yüzde 8.4'ten 2023 yılında yüzde 10,1'e, tarım ürünleri ihracatındaki payının yüzde 2.6'dan yüzde 6.6'ya çıkarılması ve sulanan arazinin Türkiye'deki payının ise yüzde 12.4'ten yüzde 10.8'e düşmesi hedeflenmektedir (Şekil 9).

² Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı Sn. Mehdi Eker'in çeşitli gazete ve televizyonlarda yapmış olduğu açıklamalardan alınmıştır.

Şekil 9: TR52 Bölgesi'nin çeşitli göstergelerde Türkiye'deki payı, 2010 ve hedeflenen 2023

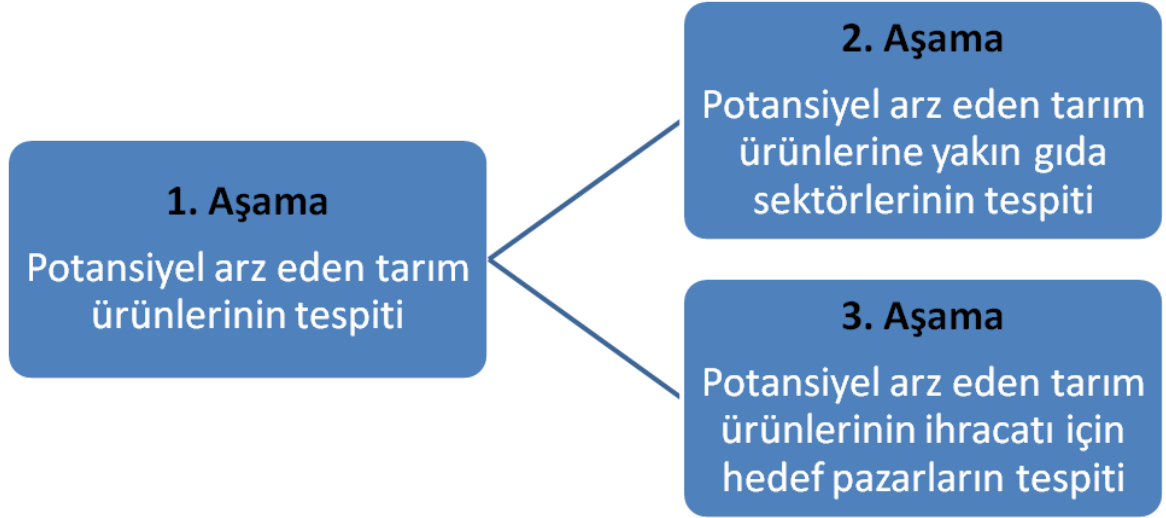

Kaynak: Mevlana Kalkınma Ajansı, TR52 Düzey 2 Bölgesi 2023 Vizyon Raporu (Tarım Sektörü)

19. Tarım sektörü için 2023 yılı vizyonunda belirtilen yüksek hedeflere ulaşılabilmesi, TR52 Bölgesi'nin üzerine düşen rolü gerçekleştirebilmesine bağlıdır. Bu amaca yönelik olarak bölgesel bazda odaklanmaya ihtiyaç olduğu açıktır ve projenin bu doğrultuda bir katkı sunması hedeflenmektedir. Önümüzdeki on yılda TR52 Bölgesi'nde daha verimli ve dünyada daha yüksek miktarda talep edilebilecek, ayrıca bölgede üretimi etkin bir şekilde gerçekleştirilebilecek ürünlerin tespit edilmesi önem kazanmaktadır. Bu raporda, uluslararası ticarete ve/veya Türkiye'nin tüketiminde önemli olan ürünler, geliştirilen yeni bir yöntem ile tespit edilerek, odaklanması gereken sektör ve ülkeler belirlenmektedir.

20. TR52 Bölgesi'nin uluslararası ve bölgeler arası ticarete rekabet gücü potansiyeli olan sektör ve ülkelerin belirlenmesinde üç aşamadan oluşan bir yöntem izlenmiştir (Şekil 10). İlk aşamada Türkiye'nin odaklanabileceği tarım ürünleri; dünya ticaretinde önemli yer tutan, ticareti artmakta olan ve ticaretin belirli ülkelerin tekelinde olmayan ürünler olarak belirlenmektedir. Konya ve Karaman'da yüksek potansiyele sahip ürünlerinin belirlenmesi için ise il bazında bitkisel üretim verileri kullanılarak Türkiye'de üretilen ürünlerin birbirine yakınlıkları (bir ürünün yoğun olarak üretildiği bir yerde, bir başka ürünün de yoğun olarak üretilebilme ihtimali) hesaplanarak, yetiştirebilecek ürünler belirlenmektedir. Son olarak da birinci ve ikinci adımlar sonucu oluşturulan ürün listesi uzman görüşleri de alınarak potansiyel ürünler ortaya çıkarılmıştır. İkinci aşamada ise tarım ve gıda sektörleri arasındaki yakınlık ilişkisi, Proximity değişkeni, ilde gelişmesi muhtemel tarım ürünleriyle beraber hangi gıda ürünlerinin de gelişebileceği sorusunu, küresel dış ticaret verileri kullanılarak, hesaplanmaktadır. Üçüncü ve son aşamada ise pazar büyüklüğü, rekabete açıklık ve mesafe kriterleri göz önüne alınarak hedef pazarlar belirlenmektedir.

Şekil 10: Kullanılan yöntemin aşamaları

21. Yöntem sonucunda 45 tarım ürünü ve bu ürünlerin ihraç edilebileceği ülkeler listelenmektedir. Öne çıkan ürünler arasında halihazırda Konya ve Karaman'da yüksek miktarda üretilmekte olan buğday gibi ürünlerin yanı sıra, bölgede fazla üretilmeyen ancak üretimi gerçekleştirilebilecek bazı ürünler de bulunmuştur. Ayrıca Rusya, Avrupa Birliği ve, Bangladeş gibi ihracatta hedeflenebilecek ülkeler de ortaya çıkmıştır. Bu ürünlerin üretim maliyetleri ve ihraç edilebilecekleri pazarlardaki satış fiyatları verileri kullanılarak bir maliyet analizine de bu raporda ayrıca yer verilmektedir. Bunun yanı sıra Avrupa Birliği, Rusya ve ABD'de örnek ürünler için dış ticaret düzenlemeleri ele alınarak ülkelere yönelik bir giriş engeli olup olmadığı da incelenmektedir. Ticaretin serbestleşmesi kapsamında gümrük tarifelerinin düşürülmesi yabancı pazarlara erişimi kolaylaştırmış ancak önemli bir ticaret bariyeri olan tarife dışı engellerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra hayvan ve bitki sağlığı kuralları (SPS measures) ve tüketici sağlığının korunması da ihracatçılar için önemli engeller olarak görülebilir. Bu raporda örnek olarak verilmekte olan bu analizin, ülke ve ürün kombinasyonları için detaylı olarak tekrarlanması faydalı olacaktır.

22. Sonraki bölümlerde, yöntem, sonuçlar ve öneriler özetlenmektedir.

Bölüm 2. Araştırma Yöntemi

23. Raporun bu bölümünde, TR52 Bölgesi'nin tarım ve gıda ihracatını arttırmak amacıyla belirlenen ürün-ülke ikililerinin nasıl belirlendiği anlatılmaktadır. Bölgesel yoğunlaşmaların, ticaret engellerinin mevcut olduğu aşırı rekabetçi bir ortamda, bir bölgenin ihracatını arttırabilmek için bölgedeki firmaların doğru pazarlara yönelmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, firmaların rekabetçi ortama adapte olamaması ve sağ kalım sürelerinin kısa olması ihtimali artacaktır.

24. Tarım sektörünün coğrafyaya bağımlılığı, sanayi sektörünün bağımlılığından yüksek olduğundan, bu projede tarım sektörleri odağa alınmış, tarımda rekabet avantajı olan ürünlerin değerlendirilmesi bağlamında gıda sektörleri ile bağlantı kurulmuştur. İklim ve toprak yapısı gibi coğrafi faktörler, bir bölgede yetişebilecek tarımsal ürünlerin ve bu ürünlerin verimliliğinin en temel belirleyicilerindendir. Proje kapsamındaki ikinci sektör olan gıda sektörü ise, tarım sektörü ile olan organik bağı nedeniyle coğrafi faktörlerden etkilenmektedir. Diğer bir ifade ile coğrafi faktörler tarım sektörünü direkt etkilerken, gıda sektörünü dolaylı etkilemektedir. Bu nedenle, proje kapsamında tarım sektörünün odağa alınması ve tarım sektörü için elde edilen bulgulara dayanarak, tarım sektörü ile gıda sektörü arasında bağlantı kurulması uygun bulunmuştur.

25. Analizler, Fransa merkezli düşünce kuruluşu olan CEPIL'nin hazırladığı BACI veri setinin dış ticaret verileriyle ve TÜİK'in açıkladığı bitkisel üretim istatistikleri ile yapılmıştır. BACI veri seti, Birleşmiş Milletler Comtrade veritabanındaki verilerin simetrik ve dengeli hale getirilmesiyle oluşturulmaktadır. Raporlama hataları nedeniyle Comtrade veritabanında, A ülkesinin B ülkesine yaptığı ihracat ile B ülkesinin A ülkesinden yaptığı ithalatın eşit olmadığı durumlar söz konusudur. BACI veri setinde bu tür sorunlar bulunmamaktadır, ama veri setindeki mevcut son veri 2010 yılına aittir. Veri doğruluğunun, güncellikten daha önemli olduğu düşünüldükçe, dış ticaret verilerinin BACI veri setinden alınmasına karar verilmiştir.

26. Kullanılan dış ticaret verileri HS 96 sınıflaması, 6 basamaklı sektörel detaydadır. Bu sınıflamada tarım sektörü 237, gıda sektörü ise 257 ürünle temsil edilmektedir. Tablo 2'de tarım sektörünün, Tablo 3'de ise gıda sektörünün alt sektör bazında görünümü ve her alt sektörde yer alan ürün sayısı görülmektedir.

27. Dış ticaret sınıflamasındaki ürünler ticaret odaklı hazırlandığından, bazı ürünler hem gıda hem de tarım sektörüne girebilmektedir. Örneğin, bazı ürünlerde, ürünün hem dondurulmuş hem de taze hali aynı ürün kodu ile temsil edilmektedir. Dondurulmuş ürünler, işlenmiş ürün kategorisine girdiklerinden sanayi malı olarak düşünülebilir. Ancak, dış ticaret analizi için 6 basamaktan daha çok detaylı bir uluslararası veri mevcut olmadığından, gıda sektörü ile kesişimi olan ürünler tarım ürünü olarak kabul edilmiştir.

Tablo 2: Tarım sektörünün alt sektör kırılımı

Sektör Kodu	Sektör Adı	Ürün Sayısı
6	Canlı ağaçlar ve diğer bitkiler; yumrular, kökler ve benzerleri; kesme çiçekler ve süs yaprakları	12
7	Yenilen sebzeler ve bazı kök ve yumrular	56
8	Yenilen meyvalar ve yenilen sert kabuklu meyvalar; turunçgillerin ve kavunların ve karpuzların kabukları	55
9	Kahve, çay, paraguay çayı ve baharat	32
10	Hububat	16

12	Yağlı tohum ve meyvalar; muhtelif tane, tohum ve meyvalar; sanayiide ve tıpta kullanılan bitkiler; saman ve kaba yem	44
13	Yağlı tohum ve meyvalar; muhtelif tane, tohum ve meyvalar; sanayiide ve tıpta kullanılan bitkiler; saman ve kaba yem	12
14	Örölmeye elverişli bitkisel maddeler; tarifenin başka yerinde belirtilmeyen veya yer almayan bitkisel ürünler	10
	TOPLAM	237

Kaynak: BACI veritabanı, TÜİK

Tablo 3: Gıda sektörünün alt sektör kırılımı

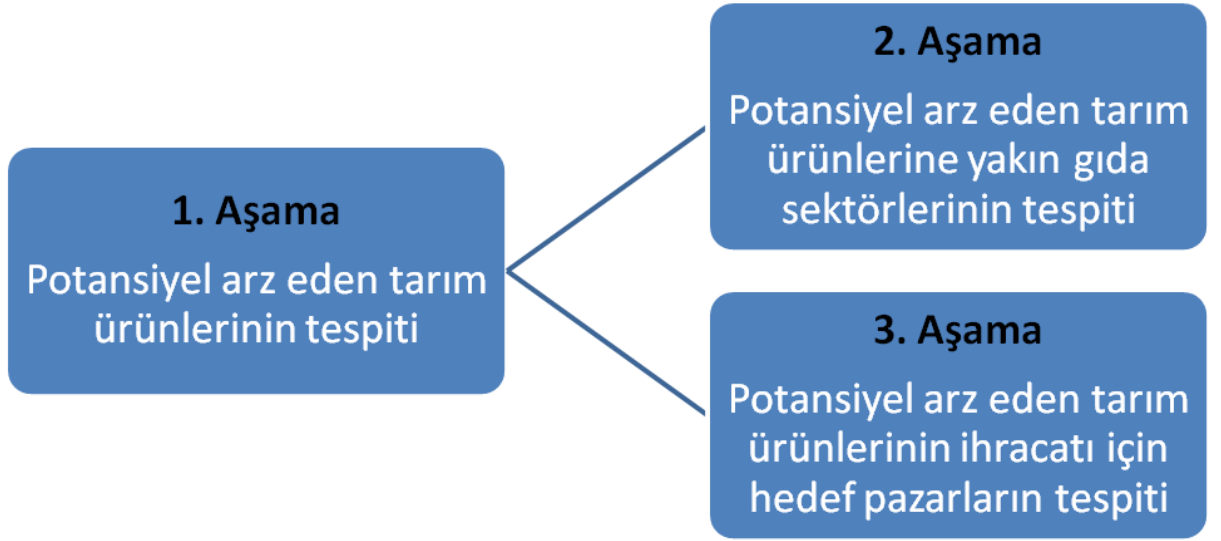
Sektör Kodu	Sektör Adı	Ürün Sayısı
11	Değirmencilik ürünleri; malt; nişasta; inülin; buğday gluteni	34
15	Hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar; yemeklik katı yağlar; hayvansal ve bitkisel mumlar	46
16	Et, balık, kabuklu hayvanlar, yumuşakçalar veya diğer su omurgasızlarının müstahzarları	26
17	Şeker ve şeker mamulleri	16
18	Kakao ve kakao müstahzarları	11
19	Hububat, un, nişasta veya süt müstahzarları; pastacılık ürünleri	17
20	Sebzeler, meyvalar, sert kabuklu meyvalar ve bitkilerin diğer kısımlarından elde edilen müstahzarlar	44
21	Yenilen çeşitli gıda müstahzarları (kahve hülusalari, çay hülusalari, mayalar, soslar, diyet mamaları, vb.)	16
22	Meşrubat, alkollü içkiler ve sirke	22
23	Gıda sanayiinin kalıntı ve döküntüleri; hayvanlar için hazırlanmış kaba yemler	25
	TOPLAM	257

Kaynak: BACI veritabanı, TÜİK

28. Nadasa bırakma, hava koşullarına bağlı randıman düşüşü gibi nedenlerle tarımsal üretim ve ihracat verileri belirsizlik taşımaktadır. Bu belirsizliği azaltmak için, ihracat verilerinin 5, üretim verilerininse 3 yıllık hareketli ortalaması alınmıştır. Dolayısıyla ihracat analizinde kullanılan 2010 verisi 2006-2010 ortalaması iken üretim analizinde kullanılan 2012 verisi de 2010-2012 ortalamasıdır.

29. Potansiyel ürün ve ülkeleri belirlemek için üç aşamalı bir süreç izlenmiştir. Şekil 11'de görüleceği üzere, üç aşamalı sürecin merkezinde, potansiyel arz eden tarım ürünlerinin belirlenmesi aşaması yatmaktadır. Bu aşamada tespit edilen potansiyel ürünler, iki ve üçüncü aşamalara girdi sağlamaktadır. İkinci aşamada, tarım sektörü ile gıda sektörü arasındaki bağlantı kurulmaktadır. Birinci aşamada belirlenen ürünlerin TR52 Bölgesi'ndeki üretim ve ihracatının artması durumunda hangi gıda sektörlerinin gelişebileceği sorusuna cevap aranmaktadır. Üçüncü ve son aşamada ise, birinci aşamada seçilen tarım ürünlerinde hangi ülkelerin uygun pazarlar olduğu tespit edilmektedir.

Şekil 11: Kullanılan yöntemin aşamaları

a. Birinci Aşama

30. Birinci aşamada, Konya ve Karaman için potansiyel arz eden tarım ürünlerini belirlemek üzere üç parçadan oluşan bir yöntem uygulanmaktadır. İlk olarak, ülke bazında ticaret verileri üçlü filtreme sürecinden geçirilerek Türkiye için potansiyel arz eden tarım ürünleri listesi oluşturulmaktadır. İkinci olarak, Konya ve Karaman'ın tarımsal üretim deseni hakkında bilgi sahibi olmak ve Türkiye için hazırlanan ürün listesini genişletmek için üretim verileri kullanılarak, Konya ve Karaman'da yetiştirilme ihtimali yüksek olan, Konya ve Karaman'a yakın ürünler belirlenmektedir. Üçüncü ve son olarak, birleştirilen listeler uzman görüşüne sunulurken, toprak ve iklim yapısı ile katma değer gibi faktörler dikkate alınarak Konya ve Karaman için iki ayrı ürün listesi hazırlanmaktadır.

31. Türkiye için uygun ürünlerin belirlendiği filtreleme süreci üç adet filtreden oluşmaktadır.

- a. **Birinci filtrede**, dünya ticaretinden aldığı pay küçük ve küçülen ürünler elenmektedir. Bir ürünün küresel pazar büyüklüğünün küçük olduğuna karar vermek için bir eşik değeri belirlenmektedir. Bu eşik değeri belirlenirken, tüm tarımsal ürünlerin pazar büyüklüklerinin dağılımı esas alınmıştır. Dağılım sola basık olduğundan, ürünler pazar büyüklüklerine göre kartillere ayrılarak, birinci ve ikinci kartillerin ortalaması eşik değeri kabul edilmiştir. 2010 yılı için 158,8 milyon ABD \$'dan küçük pazar büyüklüğü olan ve 2005-2010 dönemindeki yıllık bileşik büyüme hızı negatif olan ürünler elenmiştir.
- b. **İkinci filtrede**, birinci filtreden geçen ürünlerden Türkiye'nin yüksek miktarda ithalat yapıp, düşük miktarda ihracat yaptığı ürünler elenmiştir. Bu filtrenin amacı, şayet üretimi arttırılırsa iç pazardaki talep fazlası nedeniyle ihraç edilme ihtimali düşük olan ürünleri elemektir. Tartışmaya açık bu filtrenin anlamlı sonuç verdiği, sonuçların tartışıldığı bir sonraki bölümde görülmektedir. İthalatın yüksek, ihracatın düşük olduğunu belirlemek için,

birinci filtrede olduğu gibi eşik değerlere ihtiyaç vardır. Eşik değerler yine dağılım esasına uygun olarak belirlenmiştir. Hem ihracat hem de ithalat için birinci ve ikinci kartillerin ortalaması, yani ihracat için 124,9 bin ABD \$, ithalat içinse 196,7 bin ABD \$ eşik değer kabul edilmiştir.

- c. **Üçüncü filtrede**, ikinci filtreden geçen ürünlerden rekabete görece kapalı olanları elenmektedir. Bir üründe en çok ihracat yapan beş ülkenin, üründeki toplam ihracatın ne kadarını yaptığına bakarak, ürünün dış ticaret pazarının konsantrasyonu hesaplanabilir. Örneğin, bir A ürünüde en çok ihracat yapan beş ülke, A ürününün toplam ihracatının yüzde 90'ını gerçekleştiriyor olsun. Bu durumda A ürününün rekabete açık olmadığını ya da konsantre bir pazar olduğunu söyleyebiliriz. İkinci filtreden geçen her ürün için söz konusu değer hesaplandıktan sonra, bu değerlerin ortalaması eşik değer olarak kabul edilerek, eşik değerın üstünde konsantrasyona sahip olan ürünler elenmektedir. Üçüncü filtrede yüzde 74,6 eşik değeri kullanılmıştır.

32. TÜİK'in il bazında bitkisel üretim verileri kullanılarak, Türkiye'de üretilen ürünlerin birbirine yakınlıkları (bir ürünün yoğun olarak üretildiği bir yerde, bir başka ürünün de yoğun olarak üretilebilme ihtimali) ve her ilin her ürüne olan ortalama yakınlığı hesaplanmaktadır. Hausmann ve Klinger (2006)'da⁴ tanıtılan Proximity (Yakınlık/ ϕ) ve Density (Ortalama Yakınlık/ ω) değişkenleri dünyadaki tüm ülkelerin tüm sektörlerdeki ihracat verileri kullanılarak hesaplanan yakınlık değişkenleridir. Proximity ve Density değişkenleri, Türkiye'deki 81 ilin süs bitkileri hariç 190 bitkisel ürünlerdeki ton cinsinden üretim miktarı verisi kullanılarak tarım sektörüne uygun sonuç vermek için uyarlanmıştır.

33. Benzer iklim ve toprak yapısında yetişen bitkisel ürünlerin aynı ilde, aynı zamanda yoğun olarak üretilme ihtimalleri daha yüksektir. Örneğin, buğday yetiştirilen bir ilde serin iklim tahıllarından arpa ve çavdarın yetiştirme ihtimali, pamuğun yetiştirilme ihtimalinden yüksektir. Proximity değişkeni, benzer üretim koşulları gerektiren ürünlerden birinde yüksek miktarda üretim yapabilen bir il diğer üründe de yüksek miktarda üretim yapabilir varsayımına dayanarak, iki ürün arasındaki yakınlığı ölçmektedir. Daha teknik bir ifadeyle Proximity, bir üründe yoğun şekilde üretim yapan bir ilin, diğer bir üründe de yoğun şekilde üretim yapabilme ihtimalini ölçmektedir. Bu ihtimal arttıkça, ürünler arasındaki yakınlık artmaktadır. X_{ik} i ilinin k ürünüdeki üretimini, X_i i ilinin toplam bitkisel üretimini, X_{Tk} Türkiye'nin k ürünüdeki toplam üretimini ve X_T Türkiye'nin toplam bitkisel üretimini ton cinsinden temsil etmek üzere k ve l ürünleri arasındaki yakınlık ϕ_{kl} aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$LQ_{ik} = \frac{X_{ik}/X_i}{X_{Tk}/X_T}$$

$$M_{ik} = \begin{cases} 1 & \text{eğer } LQ_{ik} > 1 \\ 0 & \text{eğer } LQ_{ik} \leq 1 \end{cases}$$

⁴ Hausmann, R. ve B. Klinger (2006). "Structural Transformation and Patterns of Comparative Advantage in the Product Space", Center for International Development, Harvard University, Working Paper No.128.

$$\varphi_{kl} = \min\{P(M_k|M_l), P(M_l|M_k)\}.$$

- 34. Bir ilin mevcut tarımsal üretim deseni ve ürünler arasındaki yakınlık kullanılarak, ilin herhangi bir ürünü yoğun şekilde üretebilme ihtimali hesaplanabilir.** Density değişkeni, Proximity ve LQ değerlerini kullanarak bir ilin bir ürüne olan yakınlığını ölçmektedir. Density değeri arttıkça, ürünün ilde yoğun şekilde yetiştirilme ihtimali artmaktadır ve ilin söz konusu ürüne yakın olduğu sonucuna varılmaktadır. k' , k dışında kalan tüm bitkisel ürünleri temsil etmek üzere i ilinin k ürününe yakınlığı ω_{ik} , aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$M_{ik'} = \begin{cases} 1 & \text{eğer } LQ_{ik'} > 1 \\ 0 & \text{eğer } LQ_{ik'} \leq 1 \end{cases}$$

$$\omega_{ik} = \frac{\sum_{k'} \varphi_{kk'} * M_{ik'}}{\sum_{k'} \varphi_{kk'}}.$$

- 35. Konya ve Karaman için her ürünün Density değeri hesaplandıktan sonra, iller için belirlenen eşik Density değerinin üzerindeki ürünler, ile yakın ürünler olarak listelenmiştir.** İllerin üretim desenleri farklı olduğundan, eşik değerleri de farklılaşacaktır. Nitekim Konya için eşik Density değeri yüzde 20, Karaman içinse yüzde 25 olarak belirlenmiştir. İller için iki gruptan oluşan bir liste hazırlanmıştır. Bir grupta, ilin mevcut durumda yoğunlaşmış olduğu ürünler, ikinci grupta ise ile yakın olmasına rağmen ilin yoğunlaşmadığı ürünler yer almaktadır. İkinci grupta neden üretim yapılmadığı sorusu ayrı bir araştırmaya konu olabilecek önemdedir.

- 36. Filtreleme sürecinden elde edilen ürün listesi ile Density hesabıyla elde edilen sektör listeleri harmanlanarak, uzmanların görüşüne sunulmuştur.** Konya'da düzenlenen odak grup toplantısına katılan uzmanlar, Konya ve Karaman'da yetiştirilmeye uygunluk ve katma değer açısından ürünleri değerlendirerek, ürün listelerini Konya ve Karaman için daraltmışlardır. Bu işlem dördüncü bir filtre olarak düşünülebilir.

b. İkinci Aşama

- 37. İkinci aşamada, tarım sektörü ile gıda sektörü arasındaki bağlantı, Proximity değişkeni kullanılarak kurulmaktadır.** Odak grup toplantısından sonra elde edilen nihai listede yer alan 45 tarım ürünü ile gıda sektöründeki 257 ürünün arasındaki yakınlık küresel ticaret verileriyle hesaplanmaktadır.
- 38. Seçilmiş 45 tarım ürününün her birisi için, ürüne en yakın gıda ürünleri listesi hazırlanmıştır.** Tarım ürününün gıda ürünlerine olan yakınlık değerlerinin ortalaması eşik kabul edilerek, eşğin üstünde kalan gıda ürünlerine, yakın ürünler denmektedir.

Böylece, ilde gelişmesi muhtemel tarım ürünleriyle beraber hangi gıda ürünlerinin de gelişebileceği sorusu cevaplanmaktadır.

c. Üçüncü Aşama

39. Üçüncü aşamada, seçilmiş 45 tarım ürünü için hedef pazarlar belirlenmektedir.

Hedef pazarları belirleme süreci iki parçadan oluşmaktadır. İlk, 45 ürün için 220 ülke, üç filtreli bir eleme sürecine tabi tutulmaktadır. Bu filtreleme süreci neticesinde, Konya ve Karaman'daki tarım ürünü ihracatçıları için potansiyel pazarlar listesi elde edilmektedir. İkinci olarak da Türkiye'nin mevcut durumda penetre olduğu pazarlar listelenmektedir. Bir ülkenin bir üründe en çok ithalat yaptığı beş ülkeden biri Türkiye ise, bu pazara penetre olduğumuz varsayılmaktadır.

40. Seçilmiş 45 ürün için hedef ülkelerin belirlendiği filtreleme süreci üç adet filtreden oluşmaktadır.

- Birinci filtre**, pazar büyüklüğü filtresidir. Hedef ülkelerin, belirli bir eşik değerin üzerinde ithalat yapmaları gerekmektedir. Eşik değer olarak, sektörde ithalat yapan ülkelerin ortalama ithalatı kabul edilmiştir. Eşiğin altında kalan ülkeler elenmektedir.
- İkinci filtre**, rekabete açıklık ve pazar büyüklüğü özelliği taşıyan sentez bir filtredir. Ülkelerin, sektörde en çok ithalat yaptığı beş ülkeden yaptığı ithalat, sektördeki toplam ithalatından çıkarılarak, "en çok beş hariç ithalat" değişkeni hesaplanmaktadır. Bu değişken oluşturulduktan sonra, birinci filtredeki işlem yinelenmektedir.
- Üçüncü filtre**, mesafe filtresidir. Tarım ürünlerinin ticaretinde, tazelik ve bozulma gibi faktörler nedeniyle mesafe önemli bir belirleyicidir. Mesafeyi kontrol edebilmek için ülkelerin seçilmiş sektörlerde ortalama kaç km mesafeden ithalat yaptığı hesaplanmıştır. d_{ij} i ülkesinin başkentinden j ülkesinin başkentine olan mesafeyi, m_{ijk} i ülkesinin k sektöründe j ülkesinden ithalatını ve M_{ik} i ülkesinin k sektöründeki toplam ithalatını göstermek üzere i ülkesinin k sektöründeki ortalama ithalat mesafesi, OM_{ik} , aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$OM_{ik} = \sum_j d_{ij} * \frac{m_{ijk}}{M_{ik}}.$$

Ülkenin Türkiye'ye olan uzaklığı, sektördeki ortalama ithalat mesafesinden büyükse ülke elenmektedir.

41. Üçüncü aşama neticesinde, Konya ve Karaman'daki tarım ürünleri ihracatçıları için 45 seçilmiş sektörde 315 adet ihracat rotası sunulmaktadır. Rota diye adlandırılan sektör-ülke ikililerinden 208 tanesi potansiyel arz eden pazarlar listesinde, 107 tanesi ise mevcut durumda penetre olduğumuz pazarlar listesinde yer almaktadır.

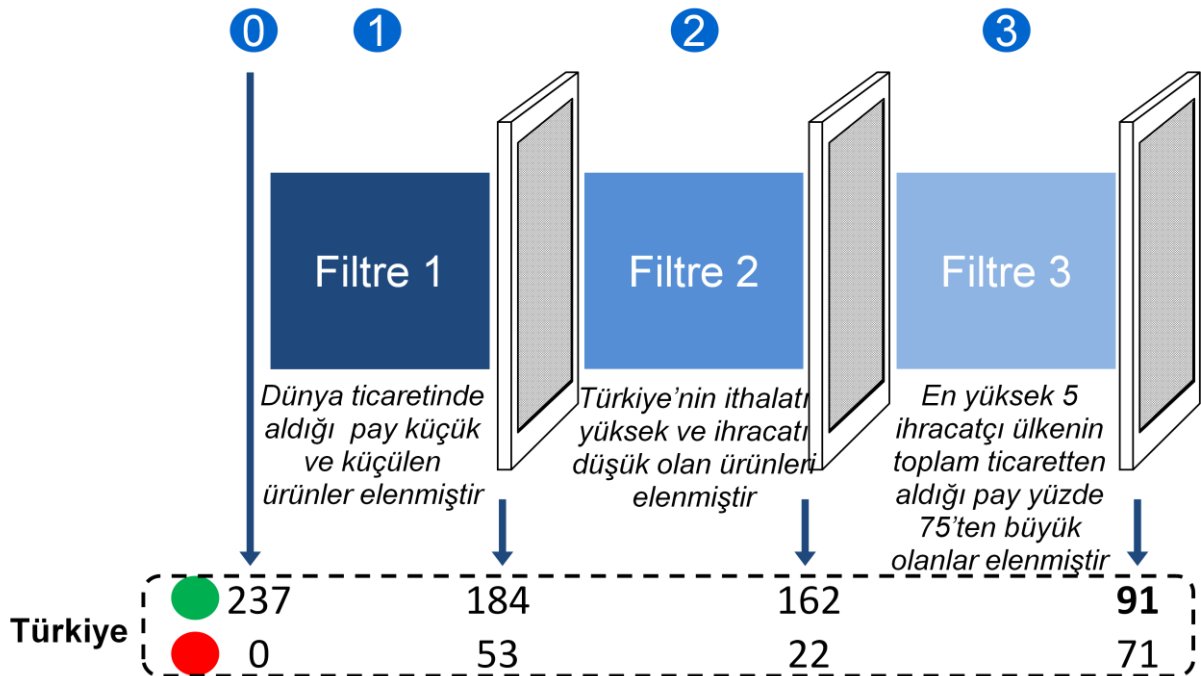
Bölüm 3. Analiz sonuçları

42. Bölüm 2'de tanıtilan yöntemin uygulanması sonucunda Konya ve Karaman'daki tarım ürünleri ihracatçıları için 208 adet ihracat rotası belirlenmiştir. Üç aşamalı olan yöntemin birinci aşamasında 237 tarım ürününden 45'i seçilmiştir. İkinci aşamada, seçilmiş 45 tarım ürünü ile ilişkili 69 gıda sektörü belirlenmiş ve bu sektörlerle tarım ürünleri arasındaki ilişki sayısal verilerle gösterilmiştir. Üçüncü aşamada, seçilmiş 45 tarım ürünü için 220 ülke arasından potansiyel arz eden 37 ülke tespit edilmiştir. 45 ürün ve 37 ülke, ihracatçılar için 208 adet ihracat rotası oluşturmaktadır.

a. Birinci Aşama Sonuçları

43. Birinci aşamada uygulanan üç filtreli eleme süreci neticesinde 237 tarım ürününden 91 adet potansiyel ürün belirlenmiştir. Şekil 12'de görülebileceği üzere, birinci filtrede 53, ikinci filtrede 22, üçüncü filtrede ise 71 ürün elenmiştir. Eleme süreci neticesinde elde edilen 91 ürün, Türkiye için potansiyel arz eden ürünlerdir. Üç filtre makro boyutta işlev gösterdiğinden, sonuçların Türkiye'nin tüm bölgeleri için ortak olduğu varsayılmıştır. Filtrelemeden sonra uygulanan yöntem, Türkiye genelinden il-bölge düzeyine geçişi sağlamaktadır.

Şekil 12: Ürün seçiminde kullanılan üç filtreli eleme sürecinin aşamaları

Kaynak: BACI veritabanı, TEPAV hesaplamaları

44. Ürün seçimi için uygulanan birinci filtrede, dış ticaret pazar büyüklüğü 158,8 milyon ABD dolarından küçük olup, 2005-2010 döneminde küçülen 53 ürün elenmiştir. Birinci filtrede elenen ürünler Tablo 4'te yer almaktadır. Elenen ürünler arasında 2010 yılı pazar hacmi en büyük olan, 153,8 milyon ABD doları ile "Karanfil", en küçük olanlarsa hiç ticareti yapılmayan "Süpürge ve fırça yapımında kullanılan akdarı", "Geçici olarak korunmuş çilek" ve "Karite fıındığı"dır.

Tablo 4: Birinci ürün filtresinde elenen tarım ürünleri (2010)

Ürün adı	Pazar büyüklüğü (milyon ABD \$)	Yıllık bileşik büyüme hızı
Karanfil (bütün halindeki meyve, tane ve sapları)	153.8	-%5.1
Hindistan cevizi (taze)	152.3	-%3.9
Vanilya	130.7	-%5.6
Kuşyemi	128.4	-%0.9
Küçük kırmızı fasulye (kabuksuz) (taneleri ikiye ayrılmış)	117.3	-%1.6
Çayır otu tohumları	113.5	-%3.7
Diğer meyveler ve sert çekirdekli meyveler-geçici konserve edilmiş	111.9	-%7.8
Brüksel lahanası (taze/soğutulmuş)	110.0	-%0.6
Paraguay çayı	103.1	-%1.5
Zeytin (geçici konserve)	101.9	-%1.8
Başlı hindiba (taze/soğutulmuş)	98.6	-%2.5
Bakla; diğer (taze/soğutulmuş)	95.8	-%0.5
Kopra	89.7	-%4.8
Üçgül tohumu	88.9	-%1.0
Karabuğday	87.5	-%1.4
Rhododendronlar ve açelyalar	85.7	-%2.1
Salatalıklar ve kornişonlar (geçici konserve)	84.6	-%2.1
Bambular	83.2	-%1.7
Diğer turunçgiller (taze/kurutulmuş)	81.8	-%1.0
Kiraz, vişne (geçici konserve edilmiş)	70.9	-%0.7
Turunçgillerin, kavunların kabukları (taze/dondurulmuş/kurutulmuş vs.)	67.0	-%0.9
Benekli Hint kamışı	62.2	-%3.3
Kentucky mavi otu tohumu	62.0	-%1.5
Örgü için kullanılan diğer bitkisel maddeler	60.9	-%1.5
Rezene tohumları; ardıç meyveleri	60.3	-%0.1
Küçük Hindistan cevizi kabuğu	46.0	-%0.5
Şerbetçi otu kozalakları (dane, toz/pellet şekline getirilmemiş)	43.6	-%2.8
Yosunlar ve likenler	35.2	-%1.5
Brezilya cevizi; kabuklu	33.6	-%1.0
Kapari (geçici olarak korunmuş)	23.2	-%1.4

Keçiboynuzu ve keçiboynuzu tohumu	21.3	-%2.4
Afyondan elde edilenler (bitkisel özsu ve hūlasalar)	19.2	-%1.7
Lak	15.4	-%3.5
Hintyağı tohumları	12.4	-%0.9
Kekik ve defne yaprakları	9.2	-%2.1
Meyan kökü	9.2	-%2.6
Hurma ve hurma çekirdeği	4.4	-%1.9
Boyacılık ve sepicilikte kullanılan ham bitkiler	2.2	-%2.9
Aspir tohumu	1.5	-%1.8
Çayırotu tohumu	1.1	-%1.5
Köri	0.9	-%2.4
Küre enginar (taze/dondurulmuş)	0.8	-%3.5
Kayısı, şeftali ve erik çekirdekleri	0.6	-%2.4
Siyah, beyaz veya kırmızı frenküzümü ve bektaşıüzümü (taze)	0.4	-%3.8
Başka yerde sınıflandırılmamış, hammadde olarak kullanılan bitkisel malzeme	0.4	-%0.2
Krizantem (rotenon ihtiva eden kökleri ve özleri)	0.1	-%1.9
Şeker kamışı	0.1	-%0.4
Soğan (geçici olarak korunmuş)	0.0	-%1.1
Süpürge ve fırça yapımında kullanılan, başka yerde sınıflandırılmamış bitkisel malzeme	0.0	-%2.5
Pancar tohumu (şeker hariç, ekimlik)	0.0	-%1.9
Çilek (geçici olarak korunmuş)	0.0	-%0.5
Karite fıındığı	0.0	-%0.3
Akdarı, süpürge ve fırça yapımında kullanılan	0.0	-%0.5

Kaynak: BACI veritabanı, TEPAV hesaplamaları

- 45. İkinci filtrede, Türkiye'nin 196,7 bin ABD dolarından fazla ithalat ve 124,9 bin ABD dolarından az ihracat yaptığı 22 ürün elenmiştir.** Elenen ürünler Tablo 5'de gösterilmiştir. Bu filtrenin tartışmaya açık olduğu, bir önceki kısımda belirtilmişti. Ancak, elenen ürünlere bakıldığında ikinci filtrenin, ağırlıklı olarak tropikal ya da Türkiye'nin coğrafi koşullarında yetiştirilmeye uygun olmayan ürünleri eledeği görölmektedir. Söz konusu ürünlere ihracatımızın az olmasının temel nedeni, bu ürünlerin coğrafyamızda yetiştirmeye uygun olmayışdır.

Tablo 5: İkinci ürün filtresinde elenen tarım ürünleri (milyon ABD \$)

Ürün adı	İthalat	İhracat
Ceviz (kabuklu)	72.7	0.1
Patates (tohumluk)	15.4	0.1
Hindistan cevizi (kurutulmuş)	12.3	0.1
Tatlı mısır (dondurulmuş)	8.3	0.0
Ananas (taze/kurutulmuş)	5.6	0.1
Pektik maddeler, pektinatlar ve pek tatlar	4.6	0.1

Kivi (taze)	3.3	0.1
Darı; tane (koca darı)	3.1	0.0
Şerbetçi otu kozalakları (dane, toz, pellet şekline getirilmiş) lüpülin	2.6	0.0
Ağar; ağar	2.3	0.0
Soğanlar (kurutulmuş)	2.3	0.1
Yer fıstığı; kabuklu	2.3	0.0
Hardal tohumu	1.9	0.0
Meyan balı ve özü	1.7	0.0
Şerbetçi otundan elde edilen bitkisel özsu ve hılasalar	1.7	0.0
Tarçın ve bütün olarak tarçın ağacı yaprakları	1.2	0.0
Zerdeçal (curcuma)	1.0	0.1
Yaban mersini ve yaban mersinin diğer kültür cinsleri (taze)	0.9	0.0
Deniz otları ve diğer algler	0.5	0.0
Kuşkonmaz (taze/soğutulmuş)	0.4	0.1
Avokado armudu (taze/kurutulmuş)	0.4	0.0
Brezilya cevizi; kabuksuz	0.2	0.1

Kaynak: BACI veritabanı, TEPAV hesaplamaları

46. Üçüncü ve son filtrede, toplam ihracatının yüzde 75'den fazlası, ürünü en çok ihraç eden beş ülke tarafından gerçekleştirilen 71 ürün elenmiştir. "Manyok", "Kapok" ve "Soya fasulyesi" gibi ürünlerde piyasa konsantrasyonunun çok yüksek olduğu görülmektedir. Bu ürünlerde dünyaya ihracat yapan az sayıda ülke bulunmaktadır. Bu ürünler TR52 Bölgesi'nde yetiştirilmeye başlansa dahi, bu ürünlerde bölge ihracatçısının piyasada sağ kalım ihtimali düşük olacaktır. Piyasası yoğun olan ürünlerdeki az sayıda ihracatçı ülke, hem uzun yıllardır bu ürünü ihraç etmenin getirdiği bilgi birikimi hem de sahip oldukları piyasa gücü nedeniyle piyasaya yeni girişler önünde doğal bir engel oluşturmaktadır. Tablo 6'te yer alan ürünlerin elenmesinin sebebinin söz konusu doğal engeller olduğu düşünülebilir.

Tablo 6: Üçüncü ürün filtresinde elenen tarım ürünleri

Ürün adı	En çok ihracat yapan 5 ülkenin pazar payı (%)
Manyok	96.5
Kapok	96.2
Soya fasulyesi	94.4
Safran	93.5
Kaju cevizi; kabuksuz	92.8
Diğer hayvan yemleri	92.4
Ginseng kökü	92.2
Fındık (kabuksuz)	91.4
Çiçek soğanı, yumru, yumrulu kök, küçük soğan vs. (dinlenme halinde)	91.3
Badem (kabuksuz)	90.8
Antep fıstığı	90.7

Badem (kabuklu)	90.0
Kakule	89.5
Diğer hindiba (taze/soğutulmuş)	89.2
Kestane	88.2
Erik (kurutulmuş)	88.0
Kayısı (zerdali dâhil) kurutulmuş	87.7
Mercimekler; kabuksuz (kuru)	87.2
Mısır (diğer)	86.9
Şeker pancarı tohumu (ekimlik)	86.7
Fındık (kabuklu)	86.7
Sarımsaklar	85.3
Bakla, atbaklası; kabuksuz (kuru)	85.3
Yonca tohumu	84.9
Pirinç; kavuz içinde bulunan (çeltik)	84.9
Keten tohumu	84.5
Diğer marullar (taze/soğutulmuş)	83.5
Yaprak kerevizleri (kök kerevizleri hariç) (taze/soğutulmuş)	83.4
Buket yapımında kullanılan kesme çiçekler ve koncalar (taze)	83.4
Zencefil	83.0
Kimyon tohumları	82.4
Çavdar	82.4
Salatalıklar ve kornişonlar (taze/soğutulmuş)	82.1
Yeşil çay (fermente edilmemiş) (> 3 kg. hazır ambalajlarda)	82.0
Yulaf	81.8
Mantar ve yer mantarı (kuru, önceden hazırlanmamış)	81.6
Baş marul (taze/soğutulmuş)	81.6
Şeftali (nektarın dâhil) (taze)	81.5
Pamuk tohumu	81.5
Küçük Hindistan cevizi	81.4
Arap zıkkı	80.9
Bezelye (kabuksuz) (taneleri ikiye ayrılmış)	80.3
Diğer baklagiller (dondurulmuş)	80.3
Rep ve kolza tohumu	80.2
Capsicum/pimenta cinsi meyveler (taze/soğutulmuş)	80.0
Üzüm; (kurutulmuş)	79.4
Ahududu, böğürtlen, dut, loganberrier (taze)	79.3
Yer fıstığı; kabuksuz	79.1
Çiçek soğan, yumru, yumrulu kök, küçük soğan vs. (sürgün vermiş/çiçeklenmiş)	79.1
Yermantarı (taze/dondurulmuş)	79.0
Haşhaş tohumu	78.9
Anason ve Çin anasonu tohumları	78.6
Çim tohumları	78.6
Ispanak (dondurulmuş)	78.5

Karabiber (ezilmemiş/öğütülmemiş)	78.3
Greyfurt ve pomelo (taze/kurutulmuş)	78.2
Patlıcanlar (taze/soğutulmuş)	78.1
Adi fasulye (beyaz fasulye dâhil) (kabuksuz) (taneleri ikiye ayrılmış)	77.9
Mandarin, klemantin, viking vb. (taze/kurutulmuş)	77.4
Pirinç (yarı/tam olarak değirmenden geçirilmiş pirinç)	77.4
Diğer canlı bitkiler; mantar miselleri	76.9
Ispanak, Yeni Zelanda ve bahçe ıspanağı (taze/soğutulmuş)	76.5
Yonca unu ve pelletleri	76.2
Siyah çay (fermente edilmiş) (> 3 kg. hazır ambalajlarda)	76.0
Vigla mango türü fasulye (kabuksuz) (taneleri ikiye ayrılmış)	75.9
Soya fasulyesinin unu ve kaba unu	75.8
Karnabahar/broccoli (taze/soğutulmuş)	75.6
Çilek (taze)	75.5
Şeker pancarı	75.5
İncir (taze/kurutulmuş)	75.5
Pırasa ve diğer soğanımsı sebzeler (taze/soğutulmuş)	74.8

Kaynak: BACI veritabanı, TEPAV hesaplamaları

47. Konya ve Karaman'da öne çıkan ve potansiyel arz etmelerine rağmen üretimi yetersiz olan ürünleri belirlemek için TÜİK'in bitkisel üretim verileriyle yakınlık analizi yapılmıştır. Analiz neticesinde Konya'da 21 (

48.

49. Tablo 7), Karaman'da ise 37 (Tablo 8) öne çıkan ürün tespit edilmiştir. Beklenenin altında üretimi yapılan ürün sayısı ise Konya'da 8, Karaman'da 56'dır.

50. Konya'nın "Acıbakla", "Buy" ve "Kimyon" gibi ürünlerde yoğunlaştığı sonucuna varılmasının temel nedeni, ürünlerin Konya'ya has olmasıdır.

51.

52. Tablo 7'da özellikle "Acıbakla" ve "Buy" için elde edilen yakınlık değerleriyle diğer ürünler arasında büyük bir fark olduğu göze çarpmaktadır. Kullanılan yöntem görelî sonuçlar verdiğinden, üretim miktarı az da olsa bir ürünün toplam üretiminin önemli bir kısmı Konya'da yapılıyorsa, bu üründe Konya'nın yoğunlaştığı sonucuna varılmaktadır. Söz konusu ürünlerin öne çıkmasının nedeni budur.

53. Konya'nın mevcut tarımsal üretim deseni, "Korunga" ve "Yonca" üretimi için elverişli bir üretim ortamı olduğunu göstermektedir. Ancak, Konya'da bu ürünlerin üretimi beklenenin altında kalmaktadır. Gerekli teşviklerin sağlanması durumunda, Konya'da bu ürünlerin üretiminin artması kuvvetle muhtemeldir.

Tablo 7: Konya'da yoğunlaşmış ürünler ile yoğunlaşmamış olup Konya'ya yakın olan ürünler

	Ürün adı	Yakınlık
Yoğunlaşmış ürünler	Acıbakla	%69.7
	Buy (Çemen Otu)	%60.8
	Kimyon	%39.5
	Sorgum (Dane)	%39.5
	Arpa (Biralık)	%36.7
	Havuç	%31.7
	Aspir	%31.6
	Mercimek (Yeşil)	%29.5
	Haşhaş (Kapsül)	%28.6
	Haşhaş (Tohum)	%28.6
	Şekerpancarı	%27.5
	Çavdar	%23.0
	İğde	%20.6
	Buğday (Durum)	%20.6
	Arpa (Diğer)	%19.9
	Fasulye (Kuru)	%19.5
	Mantar (Kültür)	%18.3
	Buğday (Diğer)	%18.2
	Vişne	%17.9
	Ayçiçeği (Yağlık)	%16.2
	Bezelye	%8.1
Yoğunlaşmamış ürünler	Korunga (Tohum)	%57.9
	Yonca (Tohum)	%45.8
	Keten (Lif)	%20.4
	Kabak (Çerezlik)	%23.7
	Zerdali	%22.0
	Turp (Kırmızı)	%20.8
	Soğan (Kuru)	%20.1
	Ayçiçeği (Çerezlik)	%19.8

Kaynak: TÜİK Bitkisel Üretim Verileri, TEPAV hesaplamaları

54. Üretim verileriyle yapılan analiz neticesinde Karaman için Konya'ya kıyasla daha fazla ürün belirlendiği Tablo 8'de görülmektedir. Hem öne çıkan hem de beklenenin altında üretilen ürün sayısı Karaman'da oldukça fazladır. Durumun böyle olmasının temel nedeni, Konya'nın tarımsal üretim çeşitliliğinin daha fazla olmasıdır. Çeşitliliğin düşük olduğu üretim desenlerinde öne çıkan ürün sayısı daha fazla olacaktır. Beklenenin altında üretim yapılan ürün sayısının fazla olması ise Karaman'ın, diğer ürünlerle bağlantısı yüksek olan ürünlerde üretim yaptığını göstermektedir. Tablo 8'de, yoğunlaşmamış ürünler başlığı altında yer alan ürünlerin sayısının fazlalığı Karaman için bir avantaj olarak düşünülebilir. Karaman'ın çok sayıda ürüne sığmasını sağlayan bir tarımsal üretim deseni vardır.

Tablo 8: Karaman'da yoğunlaşmış ürünler ile yoğunlaşmamış olup Karaman'a yakın olan ürünler

Yoğunlaşmış Ürünler		Yoğunlaşmamış Ürünler	
Ürün adı	Yakınlık	Ürün adı	Yakınlık
Kabak (Çerezlik)	%48.8	Korunga (Tohum)	%68.2
Zerdali	%46.5	Keten (Lif)	%40.9
Aspir	%44.6	Yonca (Tohum)	%38.1
Arpa (Biralık)	%44.5	Muşmula	%33.3
Şekerpancarı	%42.1	Barbunya Fasulye (Taze)	%33.2
Çavdar	%41.1	Kızılıcık	%32.1
Fasulye (Kuru)	%40.9	Haşhaş (Kapsül)	%31.5
Elma (Golden)	%40.8	Haşhaş (Tohum)	%31.5
Armut	%39.8	Kimyon	%31.3
Elma (Starking)	%39.6	Acıbakla	%30.8
İğde	%39.2	Mürdümük (Dane)	%30.4
Elma (Grannysmith)	%38.7	Lahana (Karayaprak)	%28.3
Ceviz	%38.5	Semizotu	%27.6
Elma (Diğer)	%38.5	Bezelye (Taze)	%27.1
Yulaf (Dane)	%37.4	Bakla (Taze)	%26.8
Nohut	%37.2	Kestane	%26.7
Buğday (Durum)	%37.0	Fındık	%26.6
Balkabağı	%36.2	Şalgam	%26.4
Kiraz	%35.4	Pazı	%26.4
Badem	%34.9	Darı	%26.3
Üzüm (Kurutmalık-Çekirdekli)	%34.2	Bamya	%25.2
Fasulye (Taze)	%33.8	Çeltik	%25.1
Erik	%33.4	Arpa (Diğer)	%40.6
Turp (Bayır)	%33.1	Mercimek (Yeşil)	%39.5
Burçak (Dane)	%33.1	Yonca (Yeşil Ot)	%38.5
Soğan (Taze)	%33.0	Elma (Amasya)	%38.0
Ispanak	%32.7	Dut	%37.2
Sarımsak (Taze)	%32.4	Korunga (Yeşil Ot)	%37.2
Marul (Kıvırcık)	%32.4	Buğday (Diğer)	%36.7
Lahana (Beyaz)	%32.3	Vişne	%36.2
Karpuz	%31.9	Fiğ (Yeşil Ot)	%35.6
Burçak (Yeşil Ot)	%31.7	Ayçiçeği (Çerezlik)	%35.2
Marul (Göbekli)	%29.8	Patates (Diğer)	%34.9
Pırasa	%29.7	Fiğ (Dane)	%34.7
Kabak (Sakız)	%27.0	Üzüm (Sofralık-Çekirdekli)	%34.5
Marul (Aysberg)	%25.2	Tritikale (Dane)	%34.3
Maydonoz	%24.3	Ayva	%33.2
		Üzüm (Şaraplık)	%32.5
		Kavun	%31.8
		Mısır (Silajlık)	%31.3

	Tere	%30.7
	Hıyar (Sofralık)	%30.3
	Hayvan Pancarı	%30.1
	Kayısı	%29.8
	Mısır (Hasıl)	%29.4
	Mısır (Dane)	%28.9
	Mercimek (Kırmızı)	%27.9
	Biber (Dolmalık)	%27.3
	Turp (Kırmızı)	%27.2
	Sarımsak (Kuru)	%26.3
	Roka	%26.2
	Soğan (Kuru)	%26.1
	Acur	%26.0
	Antep Fıstığı	%25.7
	Hıyar (Turşuluk)	%25.7
	Patlıcan	%25.1

Kaynak: TÜİK Bitkisel Üretim Verileri, TEPAV hesaplamaları

55. Filtreleme sürecinden elde edilen 91 potansiyel ürün ile yakınlık analizinden elde edilen Konya için 29, Karaman için 93 ürün bölgedeki tarım uzmanlarının görüşlerine sunulmuştur. Uzmanlardan, ellerindeki listeyi illerin coğrafi yapısı ve ürünlerin karlılığını temel alarak bir eleme sürecine daha tabi tutmaları istenmiştir. Uzman görüşleri neticesinde sadece Konya için 12, sadece Karaman için 6, hem Konya hem de Karaman için 27 potansiyel ürün belirlenmiştir. Tablo 9'de yer alan 45 ürün, üç aşamalı yöntemin ilk aşamasının sonuçlarıdır.

Tablo 9: Üç filtre ve uzman görüşleri neticesinde belirlenen potansiyel ürünler (2010,milyon ABD \$)

	Ürün adı	Pazar büyüklüğü (milyon ABD \$)	Türkiye'nin ihracatı (milyon ABD \$)
Sadece Konya	Patates; diğerleri (taze/soğutulmuş)	2789.3	8.5
	Diğer bitki ve bitki kısımları (parfümeride, eczacılıkta vs. kullanılan)	1951.9	26.0
	Susam tohumu (Susamın kendisi)	1888.3	10.3
	Ahududu, dut, siyah, beyaz ve kırmızı Frenk ve Bektaşıüzümü (dondurulmuş)	750.0	0.5
	Çilek (dondurulmuş) (Yalnız çilek)	677.9	14.3
	Diğer fasulyeler; kabuksuz (kuru)	569.0	2.2
	Tekesakalı, kök kerevizi vs (taze/soğutulmuş)	430.0	0.3
	Bezelye (dondurulmuş)	414.7	0.4
	Ararot, salep, yer elması, sagu vb.	347.6	0.0
	Bezelye (taze/soğutulmuş)	307.3	1.2
	Patates (dondurulmuş)	226.6	0.2
	Güller	173.4	0.3

Sadece Karaman	Capsicum ve pimenta cinsi biber (kurutulmuş)	1077.5	4.3
	Sebze karışımları (dondurulmuş)	724.7	0.3
	Ekim amacıyla kullanılan diğer tohum, meyve ve sporlar	476.1	4.9
	Meyveleri/sert kabuklu meyveleri yenilen ağaçlar çalılar	354.8	1.1
	Darı (cin ve kum darı)	155.1	0.2
	Kışniş tohumları	121.1	0.4
Konya ve Karaman	Buğdaylar ve mahlut (diğer)	28935.0	129.4
	Domates (taze/soğutulmuş)	8158.0	482.7
	Üzüm (taze)	6350.2	227.5
	Elma (taze)	6275.9	35.4
	Buğday; makarnalık(durum buğdayı)	5723.3	84.7
	Arpa	4907.8	80.5
	Mısır (tohumluk)	3220.4	28.4
	Soğanlar ve şalotlar (taze/soğutulmuş)	3112.1	23.9
	Sebze tohumları	2980.2	13.1
	Ayçiçeği tohumu	2445.0	66.4
	Armut ve ayva (taze)	2342.0	16.7
	Kavunlar (taze)	1477.4	3.8
	Kiraz (vişne dâhil) (taze)	1234.1	123.7
	Karpuzlar (taze)	1180.1	7.4
	Havuç, şalgam (taze/soğutulmuş)	986.9	11.4
	Ceviz (kabuksuz)	964.2	18.7
	Agaricus cinsi mantarlar (taze/soğutulmuş)	962.0	0.1
	Nohut; kabuksuz (kuru)	803.8	57.9
	Fasulye ve barbunya (taze/soğutulmuş)	736.7	1.0
	Erik ve çakal eriği (taze)	700.2	5.2
	Başka yerde belirtilmeyen yemeye elverişli çekirdek içleri ve diğer ürünler	607.3	19.6
	Köklendirilmemiş çelik ve aşı kalem gözleri	429.2	1.3
	Kayısı (zerdali dâhil) (taze)	384.9	23.5
	Fasulye (dondurulmuş)(yeşil, dane bezelye)	314.3	0.2
	Hububat sap ve kapçıkları (işlenmemiş) (kıyılmış, toz haline getirilmiş)	226.7	1.0
	Elma (kurutulmuş)	134.7	5.0
	Karaman kimyonu tohumları	39.0	0.1

Kaynak: TÜİK Bitkisel Üretim Verileri, BACI veritabanı, TEPAV hesaplamaları

b. İkinci Aşama Sonuçları

56. Bu aşamada kullanılan yöntem, birinci aşamada bitkisel üretim verileri ile yapılan yakınlık analizi ile benzerlik arz etmektedir. Ancak, tarım sektörü ile sanayi sektörü arasındaki üretim farklılıkları nedeniyle tarım ürünleri ve gıda sektörlerindeki yoğunlaşma düzeyleri ayrı ayrı hesaplanmıştır. Tarım ürünlerinin üretiminde coğrafi kısıtların belirleyiciliği ön plana çıkarken, gıda sektöründe coğrafi kısıtlar daha az etkilidir. Bu nedenle önce tarım sektörü ayrı bir bütün olarak kabul

edilip, bu bütün içinde her ülkenin her sektördeki yoğunlaşma düzeyi hesaplanmıştır. Sonra, tarım, hayvancılık, balıkçılık ve madencilik sektörleri dışarıda tutularak, sanayi sektörü bir uzay olarak kabul edilmiş ve bu uzay içinde her ülkenin her gıda sektöründeki yoğunlaşma düzeyi hesaplanmıştır. Ayrı ayrı hesaplanan yoğunlaşma düzeyleri kullanılarak, tarım ürünlerinin gıda sektörlerine olan yakınlığı hesaplanmıştır. X_{ik} i ülkesinin k tarım ürünündeki ihracatını, X_i i ülkesinin toplam tarım ürünleri ihracatını, X_k k tarım ürünündeki toplam ihracatı, X toplam tarım ürünleri ihracatını; Y_{il} i ülkesinin l gıda sektöründeki ihracatını, Y_i i ülkesinin toplam sanayi sektörü ihracatını, Y_l l gıda sektöründeki toplam ihracatı ve Y sanayi sektöründeki toplam ihracatı temsil etmek üzere k tarım ürünü ve l gıda sektörü arasındaki yakınlık φ_{kl} aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$RCA_tarım_{ik} = \frac{X_{ik}/X_i}{X_k/X}$$

$$RCA_sanayi_{il} = \frac{Y_{il}/Y_i}{Y_l/Y}$$

$$M_{ik} = \begin{cases} 1 & \text{eğer } RCA_tarım_{ik} > 1 \\ 0 & \text{eğer } RCA_tarım_{ik} \leq 1 \end{cases}$$

$$M_{il} = \begin{cases} 1 & \text{eğer } RCA_sanayi_{il} > 1 \\ 0 & \text{eğer } RCA_sanayi_{il} \leq 1 \end{cases}$$

$$\varphi_{kl} = \min\{P(M_k|M_l), P(M_l|M_k)\}.$$

57. Tarım ürünleri ile gıda sektörleri arasındaki yakınlık değerleri hesaplandıktan sonra, dördüncü kartilin ortalaması olan yüzde 27,1 değeri eşik olarak belirlenmiştir. Eşik değerin üzerinde yakınlık değerine sahip tarım ürünleri ile gıda sektörlerinin birbirlerine yakın olduğu varsayılmıştır.

58. Seçilen 45 tarım ürününden en fazla gıda sektörü bağlantısı olanların "Meyveleri/ sert kabuklu meyveleri yenilen ağaçlar, çalılar" ile "Havuç, şalgam (taze/soğutulmuş)" olduğu belirlenmiştir. Bu iki ürünün, 83 gıda sektöründen 36'sına yakın olduğu Tablo 10'da görülmektedir. Tarım ürünlerinin yakın olduğu gıda sektörü sayısı 1-36 aralığında değişmektedir.

Tablo 10: Seçilmiş tarım ürünlerine yakın gıda sektörlerinin sayısı

Ürün adı	Yakın gıda sektörü sayısı
Meyveleri/sert kabuklu meyveleri yenilen ağaçlar çalılar	36
Havuç, şalgam (taze/soğutulmuş)	36
Bezelye (dondurulmuş)	32

Erik ve çakal eriği (taze)	31
Buğdaylar ve mahlut (diğer)	31
Sebze karışımları (dondurulmuş)	29
Arpa	28
Güller	28
Patates; diğerleri (taze/soğutulmuş)	27
Patates (dondurulmuş)	26
Domates (taze/soğutulmuş)	25
Elma (taze)	25
Kiraz (vişne dâhil) (taze)	25
Agaricus cinsi mantarlar (taze/soğutulmuş)	22
Ayçiçeği tohumu	22
Tekesakalı, kök kerevizi vs (taze/soğutulmuş)	22
Ahududu, dut, siyah, beyaz ve kırmızı Frenk ve Bektaşüzümü (dondurulmuş)	21
Kayısı (zerdali dâhil) (taze)	21
Karaman kimyonu tohumları	19
Armut ve ayva (taze)	18
Elma (kurutulmuş)	17
Karpuzlar (taze)	16
Ekim amacıyla kullanılan diğer tohum, meyve ve sporlar	16
Mısır (tohumluk)	16
Köklendirilmemiş çelik ve aşı kalem gözleri	15
Buğday; makarnalık(durum buğdayı)	14
Darı (cin ve kum darı)	13
Fasulye ve barbunya (taze/soğutulmuş)	13
Fasulye (dondurulmuş)	12
Çilek (dondurulmuş)	12
Hububat sap ve kapçıkları (işlenmemiş) (kıyılmış, toz haline getirilmiş)	11
Soğanlar ve şalotlar (taze/soğutulmuş)	11
Sebze tohumları	10
Susam tohumu	8
Bezelye (taze/soğutulmuş)	8
Diğer bitki ve bitki kısımları (parfümeride, eczacılıkta vs. kullanılan)	7
Üzüm (taze)	6
Ceviz (kabuksuz)	6
Diğer fasulyeler; kabuksuz (kuru)	6
Ararot, salep, yer elması, sagu vb.	5
Nohut; kabuksuz (kuru)	5
Kavunlar (taze)	4
Capsicum ve pimenta cinsi biber (kurutulmuş)	3
Başka yerde belirtilmeyen yemeye elverişli çekirdek içleri ve diğer ürünler	1
Kışniş tohumları	1

59. Gıda sektörlerinin yakın olduğu seçilmiş tarım ürünü sayısı ise 1-29 aralığında değişmektedir. Seçilmiş tarım ürünleri ile bağlantısı en fazla olan gıda sektörleri arasında konservecilikle ilgili sektörlerin öne çıktığı görülmektedir. Tablo 11'deki ilk dört sektörden üçü konservecilik sanayisine bağlıdır.

Tablo 11: Gıda sektörlerinin yakın olduğu seçilmiş tarım ürünü sayısı

Sektör adı	Yakın olunan seçilmiş tarım ürünü sayısı
Diğer sebzeler (sirke/asetik asitten başka usulde hazır. konserve) (dondurulmamış)	29
Konserve; hazırlanmış/et, sakatat/kandan müstahzar	28
Başka yerinde belirtilmeyen meyve ve yenilen diğer bitki parçaları konserve	28
Ekmek, pasta, kek, bisküvi vs. ile boş ilaç kapsülü mühür güllacı vs.	28
Kamış/pancar şekeri ve kimyaca saf sakkaroz (katı halde)	27
Çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları	26
Meyve ve sebze suları (fermente edilmemiş, alkol katılmamış)	25
Ayçiçeği, aspir, pamuk tohumu yağları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	22
Diğer şekilde işlenmiş hububat taneleri	21
Katı domuz yağı ve kümes hayvanlarının katı yağları	19
Hububat esaslı kabartılmış gıda mamulleri	18
Etten, sakatat/kandan yapılmış sosisler vb. ürünler	17
Reçel, jöle, marmelat, meyve püresi ve pastları	16
Malt hılasası; un, nişasta ve malt esaslı müstahzarlar	16
Makarnalar	16
Hububat unları (buğday/mahlut unu hariç)	15
Nişastalar; inülin	15
Dondurma ve yenilen diğer buzlar	15
Sebze, meyve, sert kabuklu meyve ve yenilen diğer bitki parçaları	14
Malt	14
Mayalar, cansız diğer tek hücreli mikroorganizmalar	14
Sos ve müstahzar; çeşni/lezzet verici karışımlar; hardal unu, irmiği ve hazır hardal	14
Bitkisel yağların üretiminden (23.04-05' hariç)arta kalan küspe ve katı atıklar	13
Diğer şekerler (kimyaca saf laktoz/maltoz/glikoz/fruktoz) katı, suni bal	13
Rep, kolza, hardal yağı (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	13
Hazırlanmış/konserve edilmiş balıklar; balık yumurtası ve havyar	13

Kahve, ay ve Paraguay ayı hlasası, esans, konsantreleri ve müstahzarları	13
orba, et suyu ve karışım halindeki homojenize gıda müstahzarları	13
Hayvan gıdası olarak kullanılan müstahzarlar	12
Hayvansal ve bitkisel yağlar vb. fraksiyonları	12
Etil alkol, alkollü içkiler ve likör-alkol derecesi % 80'den az, tağyir edilmemiş	11
Diğer bitkisel sabit yağlar (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	11
Taze zm şarabı (kuvvetlendirilmiş şaraplar dahil)zm şırası	11
şeker ekstraksiyonundan/rafinajından elde edilen melaslar	10
Diğer sebzeler (sirke/asetik asitten başka usulde hazır. konserve) (dondurulmuş)	10
Bulgur, irmik, topak halinde hububat ve pelletler	10
Domates (sirke/asetik asitten başka usullerle hazırlanmış)	9
Tarifenin başka yerinde yer almayan gıda müstahzarları	9
Hububat ve baklagillerin kepek, kavuz ve diğer kalıntıları	8
Et, sakatat, deniz hayvanı vs. (yemeye uygun olmayan) unu, pelleti, kıkırdakları	8
Hayvansal ve bitkisel yağlar vb. frak. (1516'de ki hariç)	8
Kakao içermeyen şeker mamulleri (beyaz çikolata dahil)	8
Sebze, meyve, meyve kabukları ve diğer bitki parçası (şekerle konserve edilmiş)	8
Diğer hayvansal yağlar vb. fraksiyonları	7
Nişastacılık, şeker pancarı, şeker ve iki sanayinin artık ve posaları	7
Kuru baklagil; nişasta/inülin içeren kök ve yumru; meyvelerin unu, ezmesi ve tozu	7
Sular (tatlandırıcı, lezzetlendirilmiş)	6
şarap tortusu; ham tartr	5
Fermente edilmiş diğer içkiler (elma, armut, bal şarabı vs.)	5
Balıkların/deniz memelilerinin yağları	5
Margarin	5
Sular (tatlandırıcısız, lezzetlendirilmemiş)	5
Etil alkol, alkol derecesi > = 80% tağyir edilmemiş alkollü iki	5
Vermut ve diğer taze üzüm şarapları-lezzetlendirilmiş	4
Patates unu, ezmesi, tozları, flokonları, granülleri ve pelletleri	4
Soya yağı ve fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	4
Zeytinyağı ve fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	4
Biralar (malttan)	4
Hazırlanmış/konserve edilmiş kabuklu hayvanlar, yumuşakçalar	4
Sirkeler ve asetik asitten elde edilen sirke yerine geçen maddeler	4
Ham gliserin; gliserinli sular ve gliserinli lesivler	4
Degra; yağlı maddeler, hayvansal/bitkisel mumların atıkları	3

Buğday glütteni	2
Bitkisel mumlar (trigliseritler hariç) bal mumu/diğer böcek mumları	1
Buğday unu/mahlut unu	1
Kakao dane ve kırıkları (ham/kavrulmuş, bütün/kırık)	1
Yer fıstığı yağı ve fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	1
Soya fasulyesi yağı üretiminden arta kalan küspe ve katı atıklar	1
Zeytinden elde edilen diğér sıvı yağlar	1

Kaynak: BACI veritabanı, TEPAV hesaplamaları

60. Seçilen tarım ürünlerinin gıda sektörüyle ilişkisini ölçmek için kullanılabilecek diğér bir gösterge de bağı olunan gıda sektörünün pazar büyüklüğüdür. Bu değişkenin hesabında yakınlık değişkeni (Proximity) ile gıda sektörlerinin pazar büyüklüğü kullanılmaktadır. φ_{kl} , k tarım ürünü ile l gıda sektörü arasındaki yakınlığı, p_l ise l gıda sektörünün pazar hacmini göstermek üzere, k tarım ürününün ilişkili olduğı gıda sektörünün büyüklüğü (İGS) aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$İGS_k = \sum_l \varphi_{kl} * p_l.$$

61. İGS değişkenine göre bağı olduğı gıda sektörü en büyük olan tarım ürünleri arasında patates ve buğday dikkat çekmektedir. TR52 bölgesinin ana ürünleri arasında yer alan patates ve buğday, gıda sektörüne temel girdi sağlayan önemli ürünlerdir. Bu iki sektör hem ihracatı artırma hem de gıda sanayini desteklemeleri itibariyle seçilmiş tarım ürünleri arasında en öne çıkanlardır (Tablo 12).

Tablo 12: Seçilmiş tarım ürünlerinin ilişkili olduğı gıda sektörlerinin pazar büyüklüğü

Ürün adı	Ürünle ilişkili gıda sektörünün büyüklüğü (milyar ABD \$)
Meyveleri/sert kabuklu meyveleri yenilen ağaclar çalırlar	105.4
Patates (dondurulmuş)	99.4
Patates; diğérleri (taze/soğutulmuş)	96.4
Buğdaylar ve mahlut (diğér)	95.0
Ekim amacıyla kullanılan diğér tohum, meyve ve sporlar	94.9
Havuç, şalgam (taze/soğutulmuş)	93.0
Kiraz (vişne dâhil) (taze)	91.9
Bezelye (dondurulmuş)	90.7
Mısır (tohumluk)	90.1
Köklendirilmemiş çelik ve aşl kalem gözleri	88.8
Elma (taze)	87.6

Erik ve çakal eriği (taze)	87.2
Tekesakalı, kök kerevizi vs (taze/soğutulmuş)	85.9
Sebze karışımları (dondurulmuş)	85.1
Kayısı (zerdali dâhil) (taze)	85.0
Güller	84.6
Ayçiçeği tohumu	84.6
Domates (taze/soğutulmuş)	82.6
Arpa	82.4
Karpuzlar (taze)	81.8
Buğday; makarnalık(durum buğdayı)	81.1
Soğanlar ve şalotlar (taze/soğutulmuş)	80.5
Ahududu, dut, siyah, beyaz ve kırmızı Frenk ve Bektaşıüzümü (dondurulmuş)	78.4
Agaricus cinsi mantarlar (taze/soğutulmuş)	77.5
Karaman kimyonu tohumları	77.0
Hububat sap ve kapçıkları (işlenmemiş) (kıyılmış, toz haline getirilmiş)	76.9
Armut ve ayva (taze)	76.0
Diğer bitki ve bitki kısımları (parfümeride, eczacılıkta vs. kullanılan)	74.9
Fasulye ve barbunya (taze/soğutulmuş)	74.4
Elma (kurutulmuş)	73.5
Kişniş tohumları	73.0
Sebze tohumları	72.5
Bezelye (taze/soğutulmuş)	71.6
Capsicum ve pimenta cinsi biber (kurutulmuş)	70.9
Fasulye (dondurulmuş)	69.9
Kavunlar (taze)	69.3
Darı (cin ve kum darı)	68.6
Diğer fasulyeler; kabuksuz (kuru)	68.1
Çilek (dondurulmuş)	65.0
Üzüm (taze)	64.6
Başka yerde belirtilmeyen yemeye elverişli çekirdek içleri ve diğer ürünler	62.4
Ceviz (kabuksuz)	58.5
Nohut; kabuksuz (kuru)	57.9
Ararot, salep, yer elması, sagu vb.	57.6
Susam tohumu	55.6

Kaynak: BACI veritabanı, TEPAV hesaplamaları

c. Üçüncü Aşama Sonuçları

62. Üçüncü aşamada, seçilmiş 45 tarım ürünü için potansiyel pazarlar tespit edilmiştir. Ülke seçimi olarak da adlandırılabilir bu aşamada, ürün seçim sürecinde olduğu gibi üç filtreli bir seçim süreci kullanılmıştır. Tablo 13'de filtreleme

sürecinin aşamalarında elenen ülke sayısı, her ürün için gösterilmektedir. Seçilmiş ürünlerimizde ithalat yapan ülke sayılarının toplamı ya da ihracat rotası sayısı 8156'dır. Filtreleme süreci neticesinde söz konusu 8156 ihracat rotasından 208 tane potansiyel ve 107 tane penetre olunmuş rota belirlenmiştir.

63. Birinci filtre küçük miktarda ithalat yapan ülkeleri elemiştir. Bu filtrenin en güçlü filtre olduğu görülmektedir. Filtrenin eşiği ortalama ile belirlendiğinden, büyük pazarlar ortalamaı yukarı çekerek pazarı küçük olan ülkelerin elenmesine yol açmaktadır. Ancak, ihracatta sürdürülebilir büyüme için önce büyük pazarlara odaklanmak daha makul bir strateji olarak düşünülebilir. Büyük pazarlarda pazara giriş için yüksek standartlar aradığından ve rekabet daha yoğun olduğundan, büyük pazarlar ihracatçıların öğrenme ve gelişmeleri açısından doğal bir eğitmen vazifesi görmektedir. Büyük pazarlarda sağ kalmayı öğrenen bir ihracatçı için küçük pazarlara yayılmak çok kolay olacaktır. Ancak, aynı durum önce küçük pazarlarda büyüyen ihracatçı için geçerli değildir.

64. Birinci filtreden geçen pazarlar ikinci filtreye girmeden önce iki gruba ayrılmaktadır. Birinci grupta, Türkiye'nin 2006-2010 ortalama ihracatına göre en büyük 5 ihracatçı arasında yer aldığı pazarlar yer almaktadır. İkinci grup ise birinci filtreden geçip, birinci grupta yer almayan pazarları kapsamaktadır. Birinci grupta yer alan 107 pazar Tablo 14'te listelenmiştir.

65. Hem rekabete açıklığı hem de pazar büyüklüğünü dikkate alan ikinci filtrede elenen pazar olmamıştır. İkinci filtrede ortalamar gruplama yapılmadan önce hesaplanmaktadır. Eleme ise gruplamadan sonra yapılmıştır. Bu nedenle ortalama ile belirlenmesine rağmen ikinci filtrede elenen sektör bulunmamaktadır.

66. Üçüncü ve son filtre ülkelerin ithal ettikleri ürünleri ortalama hangi mesafeden ithal ettikleri ile o ülkelerin Türkiye'ye olan mesafesini karşılaştırarak, o ülkelerin ithalat yaptığı çevrenin içinde olmadığımız pazarları elemektedir. Üçüncü filtrede 999 pazarın elendiği görülmektedir. Bu sayının fazlalığı, tarım ürünleri ticaretinde mesafenin önemini göstermektedir. Bu filtreden sonra geriye 208 tane potansiyel pazar kalmaktadır. Potansiyel pazarlara ürün bazında bakıldığında ise "Buğday", "Ceviz", "Nohut" ve "Elma"nın ön plana çıktığı görülmektedir.

Tablo 13: Pazar seçiminde kullanılan üç filtreli eleme sürecinin her aşamasında elenen sektör sayıları (2006-2010 ortalamasına göre)

Ürün adı	Pazar sayısı	Filtre 1	Penetre olunmuş pazar sayısı	Filtre 2	Filtre 3	Potansiyel pazar sayısı
Buğdaylar ve mahlut (diğer)	189	141	0	0	37	11
Ceviz (kabuksuz)	174	141	5	0	18	10
Nohut; kabuksuz (kuru)	179	148	22	0	0	9
Elma (taze)	210	166	2	0	33	9

Diğer fasulyeler; kabuksuz (kuru)	191	155	2	0	26	8
Mısır (tohumluk)	187	152	2	0	25	8
Soğanlar ve şalotlar (taze/soğutulmuş)	213	178	3	0	25	7
Karpuzlar (taze)	179	152	1	0	19	7
Erik ve çakal eriği (taze)	182	153	1	0	21	7
Capsicum ve pimenta cinsi biber (kurutulmuş)	199	168	0	0	24	7
Darı (cin ve kum darı)	156	121	2	0	26	7
Ayçiçeği tohumu	172	138	6	0	21	7
Ekim amacıyla kullanılan diğer tohum, meyve ve sporlar	199	157	0	0	35	7
Kavunlar (taze)	179	157	1	0	15	6
Ahududu, dut, siyah, beyaz ve kırmızı Frenk ve Bektaşüzümü (dondurulmuş)	163	142	0	0	15	6
Buğday; makarnalık(durum buğdayı)	170	140	1	0	23	6
Sebze tohumları	211	170	0	0	35	6
Diğer bitki ve bitki kısımları (parfümeride, eczacılıkta vs. kullanılan)	199	169	1	0	23	6
Fasulye ve barbunya (taze/soğutulmuş)	191	175	0	0	11	5
Üzüm (taze)	206	172	3	0	26	5
Armut ve ayva (taze)	200	166	1	0	28	5
Elma (kurutulmuş)	153	129	1	0	18	5
Kişniş tohumları	158	132	0	0	21	5
Başka yerde belirtilmeyen yemeye elverişli çekirdek içleri ve diğer ürünler	194	159	9	0	21	5
Köklendirilmemiş çelik ve aşı kalem gözleri	179	156	0	0	19	4
Bezelye (taze/soğutulmuş)	171	148	0	0	19	4
Kiraz (vişne dâhil) (taze)	164	141	11	0	8	4
Susam tohumu	186	155	0	0	27	4
Meyveleri/sert kabuklu meyveleri yenilen ağaçlar çalılar	182	146	2	0	31	3
Güller	158	134	0	0	21	3
Patates (dondurulmuş)	194	156	2	0	33	3

Çilek (dondurulmuş)	165	142	4	0	16	3
Sebze karışımları (dondurulmuş)	202	173	1	0	26	2
Ararot, salep, yer elması, sagu vb.	182	165	0	0	15	2
Kayısı (zerdali dâhil) (taze)	156	138	8	0	8	2
Arpa	168	139	1	0	26	2
Hububat sap ve kapçıkları (işlenmemiş) (kıyılmış, toz haline getirilmiş)	142	124	2	0	14	2
Patates; diğerleri (taze/soğutulmuş)	211	178	1	0	31	1
Domates (taze/soğutulmuş)	201	174	7	0	19	1
Havuç, şalgam (taze/soğutulmuş)	194	160	4	0	29	1
Tekesakalı, kök kerevizi vs (taze/soğutulmuş)	175	152	0	0	22	1
Bezelye (dondurulmuş)	193	163	0	0	29	1
Karaman kimyonu tohumları	124	102	1	0	20	1
Agaricus cinsi mantarlar (taze/soğutulmuş)	171	153	0	0	18	0
Fasulye (dondurulmuş)	184	162	0	0	22	0

Kaynak: BACI veritabanı, TEPAV hesaplamaları

Tablo 14: Birinci filtreden geçenlerden, Türkiye'nin en büyük beş ihracatçı arasında olduğu pazarlar (2006-2010 ortalamasına göre)

Ürün adı	Penetre olunmuş pazarlar
Armut ve ayva (taze)	S. Arabistan
Arpa	Suriye
Ayçiçeği tohumu	Bulgaristan, Macaristan, Rusya, Sırbistan, Suriye, Ukrayna
Başka yerde belirtilmeyen yemeye elverişli çekirdek içleri ve diğer ürünler	Almanya, Hollanda, Irak, İran, İsveç, İtalya, Mısır, S. Arabistan, Suriye
Buğday; makarnalık(durum buğdayı)	Lübnan
Ceviz (kabuksuz)	ABD, Avustralya, Irak, İran, İsrail
Çilek (dondurulmuş) (Yalnız çilek)	Finlandiya, İngiltere, İtalya, Norveç
Darı (cin ve kum darı)	Irak, İran
Diğer bitki ve bitki kısımları (parfümeride, eczacılıkta vs. kullanılan)	Avusturya
Diğer fasulyeler; kabuksuz (kuru)	Almanya, İran
Domates (taze/soğutulmuş)	Avusturya, Bulgaristan, Irak, Polonya, Romanya, Rusya, S.

	Arabistan
Elma (kurutulmuş)	Almanya
Elma (taze)	Irak, Mısır
Erik ve çakal eriği (taze)	S. Arabistan
Havuç, şalgam (taze/soğutulmuş)	Avusturya, Irak, Romanya, S. Arabistan
Hububat sap ve kapçıkları (işlenmemiş) (kıyılmış, toz haline getirilmiş)	Kıbrıs, Ürdün
Karaman kimyonu tohumları	İsveç
Karpuzlar (taze)	Irak
Kavunlar (taze)	Irak
Kayısı (zerdali dâhil) (taze)	ABD, Almanya, Avustralya, Hollanda, Kanada, Polonya, Rusya, S. Arabistan
Kiraz (vişne dâhil) (taze)	Almanya, Avustralya, Avusturya, Belçika-Lüksemburg, Danimarka, Fransa, Hollanda, İngiltere, İtalya, Norveç, Rusya
Meyveleri/sert kabuklu meyveleri yenilen ağaçlar çalılar	Azerbaycan, Nijerya
Mısır (tohumluk)	İspanya, İtalya
Nohut; kabuksuz (kuru)	ABD, Almanya, BAE, Brezilya, Cezayir, Irak, İngiltere, İran, İsrail, İtalya, Kanada, Kuveyt, Lübnan, Mısır, Portekiz, S. Arabistan, Sri Lanka, Sudan, Suriye, Tunus, Ürdün, Yunanistan
Patates (dondurulmuş)	Belçika-Lüksemburg, Fransa
Patates; diğerleri (taze/soğutulmuş)	Irak
Sebze karışımları (dondurulmuş)	Irak
Soğanlar ve şalotlar (taze/soğutulmuş)	Bangladeş, Irak, S. Arabistan
Üzüm (taze)	Avusturya, Rusya, Ukrayna

Kaynak: BACI veritabanı, TEPAV hesaplamaları

67. Seçilmiş her ürün için belirlenen pazarların 2010 yılı toplam büyüklüğü Tablo 15'te gösterilmiştir. Aynı tabloda Türkiye'nin bu pazarlardan aldığı paylar da yer almaktadır. Türkiye'nin pazar paylarına bakıldığında, az sayıda pazarda güçlü olduğu görülmektedir. Çoğu pazarda yüzde 1 seviyesinin altında pazar payına sahip olmamız hem bir fırsat hem de bir tehdit olarak algılanabilir. Bu pazarlara yayılamamamız rekabet gücü eksikliğine işaret etmektedir. Ancak, rekabet gücünü artırıcı politikalar geliştirildiği takdirde tarım ürünleri ihraç edebileceğimiz geniş bir pazarın varlığı da görülmektedir.

Tablo 15: Seçilmiş tarım ürünlerinde seçilmiş pazarlar (2010, milyon ABD \$)

Ürün adı	Potansiyel pazarlar	Potansiyel pazarın büyüklüğü (m ABD \$)	Türkiye'nin potansiyel pazara ihracatı (m ABD \$)	Türkiye'nin payı
Buğdaylar ve mahlut (diğer)	Bangladeş, Hindistan, İngiltere, İran, İsrail, İtalya, Mısır, Nijerya, Pakistan, Yemen	6100.8	55.3	%0.9
Elma (taze)	Almanya, BAE, Belçika-Lüksemburg, Fransa, Hollanda, İngiltere, İspanya, İsveç, Rusya	2493.6	0.0	%0.0
Buğday; makarnalık(durum buğdayı)	Almanya, İtalya, Mısır, Pakistan, Tunus, Yemen	2464.9	74.6	%3.0
Üzüm (taze)	Almanya, Belçika-Lüksemburg, Hollanda, İngiltere, Rusya	2281.9	183.1	%8.0
Mısır (tohumluk)	Avusturya, Fransa, İran, Macaristan, Malezya, Romanya, Rusya, Ukrayna	1592.2	5.1	%0.3
Arpa	S. Arabistan, Tunus	1438.5	67.2	%4.7
Armut ve ayva (taze)	Almanya, Hollanda, İspanya, İtalya, Rusya	868.9	3.9	%0.4
Soğanlar ve şalotlar (taze/soğutulmuş)	Almanya, Belçika-Lüksemburg, Fransa, Hollanda, İngiltere, İtalya, Rusya	841.8	7.2	%0.9
Ayçiçeği tohumu	Almanya, Fransa, İngiltere, İspanya, Rusya, Ukrayna	789.7	44.9	%5.7
Susam tohumu (Susamın kendisi)	Almanya, Çin, Japonya	720.4	6.3	%0.9
Sebze tohumları	Japonya	689.1	2.8	%0.4
Diğer bitki ve bitki kısımları (parfümeride, eczacılıkta vs. kullanılan)	ABD, Almanya, Fransa, İngiltere, İspanya, İtalya	684.0	17.3	%2.5
Domates (taze/soğutulmuş)	Rusya	656.4	289.8	%44.2
Kavunlar (taze)	Almanya, Hollanda, İngiltere, İspanya, İtalya, Rusya	524.8	1.4	%0.3
Nohut; kabuksuz (kuru)	BAE, Cezayir, Hindistan, İngiltere, İspanya, İtalya, Mısır, Pakistan, S. Arabistan,	447.5	24.5	%5.5

	Ürdün			
Ahududu, dut, siyah, beyaz ve kırmızı Frenk ve Bektaşıüzümü (dondurulmuş)	Almanya, Belçika-Lüksemburg, Fransa, Hollanda, İngiltere, İtalya	413.2	0.3	%0.1
Fasulye ve barbunya (taze/soğutulmuş)	Almanya, Belçika-Lüksemburg, Fransa, Hollanda, İngiltere	382.0	0.4	%0.1
Ceviz (kabuksuz)	Almanya, Avusturya, Belçika-Lüksemburg, Fransa, Hollanda, İngiltere, İspanya, İtalya, Yunanistan	356.7	2.3	%0.7
Erik ve çakal eriği (taze)	Almanya, Belçika-Lüksemburg, Fransa, Hollanda, İngiltere, İtalya, Rusya	321.0	1.7	%0.5
Kiraz (vişne dâhil) (taze)	Fransa, Hollanda, İngiltere, Rusya	253.6	50.0	%19.7
Patates; diğerleri (taze/soğutulmuş)	Rusya	246.1	1.4	%0.6
Capsicum ve pimenta cinsi biber (kurutulmuş)	Almanya, Belçika-Lüksemburg, Fransa, Hollanda, İngiltere, İspanya, Polonya	220.2	2.0	%0.9
Köklendirilmemiş çelik ve aşı kalem gözleri	Almanya, Hollanda, İtalya, Japonya	201.5	1.3	%0.6
Karpuzlar (taze)	Avusturya, Hollanda, İngiltere, İspanya, Polonya, Rusya, Slovakya	181.1	1.5	%0.8
Başka yerde belirtilmeyen yemeye elverişli çekirdek içleri ve diğer ürünler	Almanya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İtalya	162.8	14.4	%8.8
Ekim amacıyla kullanılan diğer tohum, meyve ve sporlar	Almanya, Danimarka, Fransa, Hollanda, İspanya, İtalya	110.8	3.4	%3.1
Havuç, şalgam (taze/soğutulmuş)	Rusya	97.8	0.3	%0.3
Bezelye (taze/soğutulmuş)	Almanya, Fransa, Hollanda, İngiltere	90.0	0.0	%0.0
Çilek	Avusturya, Hollanda,	84.8	2.8	%3.3

(dondurulmuş) (Yalnız çilek)	İtalya			
Kayısı (zerdali dâhil) (taze)	İngiltere, Rusya	84.6	8.9	%10.6
Elma (kurutulmuş)	ABD, Almanya, Fransa, Hollanda, İngiltere	74.1	4.7	%6.4
Sebze karışımları (dondurulmuş)	BAE, İngiltere	62.9	0.0	%0.0
Diğer fasulyeler; kabuksuz (kuru)	Almanya, BAE, Belçika-Lüksemburg, Fransa, Hollanda, İngiltere, İspanya, Pakistan	54.2	1.1	%2.0
Güller	Hollanda, İtalya, Rusya	53.7	0.0	%0.0
Darı (cin ve kum darı)	Almanya, Belçika- Lüksemburg, Hollanda, İngiltere, İspanya, İsviçre, İtalya	37.5	0.0	%0.0
Tekesakalı, kök kerevizi vs (taze/soğutulmuş)	Rusya	33.2	0.0	%0.0
Ararot, salep, yer elması, sagu vb.	Hollanda, İngiltere	31.0	0.0	%0.0
Kişişiş tohumları	Almanya, Fransa, Hindistan, İngiltere, Sri Lanka	29.5	0.1	%0.4
Meyveleri/sert kabuklu meyveleri yenilen ağaçlar çalılar	Romanya, Rusya, Ukrayna	26.5	0.0	%0.0
Patates (dondurulmuş)	Katar, Malezya, Yunanistan	25.8	0.0	%0.0
Hububat sap ve kapçıkları (işlenmemiş) (kıyılmış, toz haline getirilmiş)	BAE, İtalya	12.2	0.0	%0.0
Bezelye (dondurulmuş)	Yunanistan	6.1	0.0	%0.0
Karaman kimyonu tohumları	Rusya	1.3	0.0	%0.0

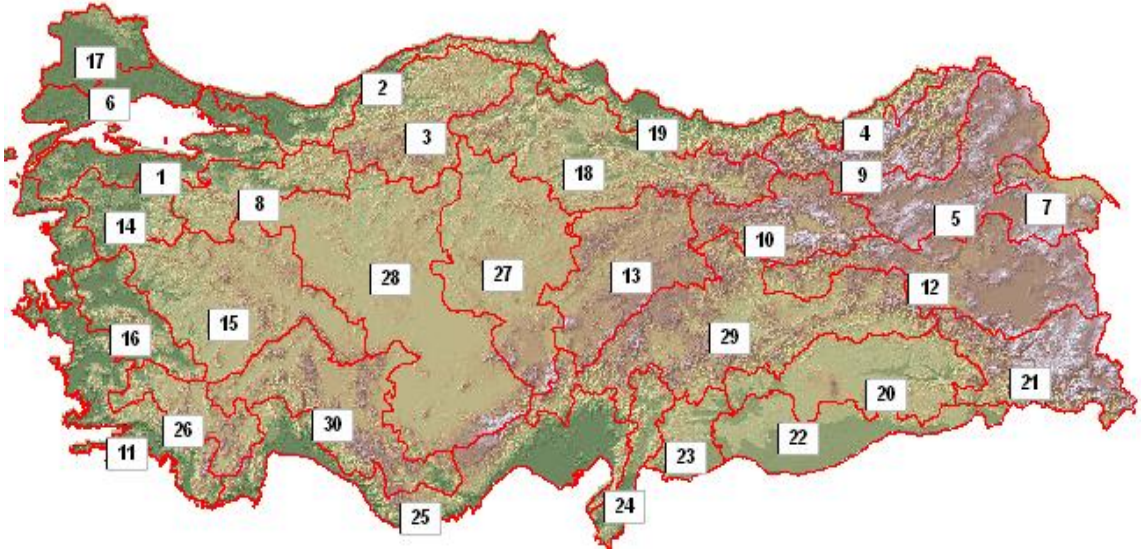
Kaynak: BACI veritabanı, TEPAV hesaplamaları

68. Tablo 12'de yer alan buğday pazarının 8,5 milyar ABD doları, mısır pazarının, 1,6 milyar ABD doları, arpa pazarının ise 1,4 milyar ABD doları olduğu

görülmektedir. Türkiye'nin bu pazarlardan aldığı pay oldukça düşüktür. Buğday, mısır ve arpa üretiminde Türkiye'nin en önemli bölgesi olan TR52'nin tarım ihracatını arttırmak için bu pazarlar büyük potansiyel taşımaktadır.

69. Tarım havzaları üretim ve destekleme modeli ürün yerine havza bazında destek vermeyi öngörmektedir. Havza planı kapsamında öncelikle havzalarda görece yetiştirilmesi daha uygun ürünlerin belirlenerek havza bazında teşviklerle tarımsal arz ve talep dengesinin sağlanması hedeflenmektedir. Üretim açığı ve/veya arz fazlası tarım sektörünün dengeli büyümesinin gerçekleşmemesine neden olmaktadır. Söz konusu dengesizliği giderebilmek için hangi ürünün nerede ne kadar üretilmesi havza modeli çerçevesinde belirlenmesi hedeflenmiştir. Türkiye'nin 30 bölgeye ayrılmış Şekil 13: Havza Planı Şekil 13'te görülmektedir.

Şekil 13: Havza Planı

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2009 Tarım Havzaları Destekleme Sunumu

70. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın verilerine göre modelin hazırlanması için toplam 527 milyon 782 bin 613 veri kullanılmıştır. Bu verilerin 500 milyonunun topoğrafya, 21 milyon verinin iklimle, 2.2 milyon verinin de toprak ile ilgili olduğu açıklanmıştır. Ayrıca, 160 ülkeyle gerçekleştirilen 4.5 milyon dış ticaret verisi de dikkate alınmıştır

71. Türkiye Tarım Havzalarının Üretim ve Destekleme Modeli hazırlanırken söz konusu veriler dikkate alındığında ilk aşamada 190 tarım havzası ortaya çıkmaktadır. Ürün desenleri, havzaların yönetilebilir ve benzer ekolojiye sahip olması kriterleri dikkate alındığında 190 havza birleştirilerek 30 temel havzaya indirgenmiştir. Söz konusu 30 havza arasında TR52 bölgesi, Konya ve Karaman'ın da içinde

bulunduğu 7 milyon 171 bin 254 hektar alanı ile birden fazla havzayı bünyesinde barındıran en büyük tarım alanını oluşturmaktadır.

72. Havza modeli kapsamında ayrıca ürünlerin üretim deseni haritası çıkarılmıştır.

Arpa, ayçiçeği, buğday, burçak, çavdar, çay, çeltik, domates, elma, fasulye, fındık, fiğ, limon, mercimek, mısır, pamuk, patates, portakal, soğan, susam, üzüm, yonca, yulaf ve zeytin ürünlerinin hangi havzada yetişmesinin daha avantajlı olacağının belirlenmesi hedeflenmiştir. Ürün deseninin belirlenmesiyle amaçlanan, teşvikler yoluyla farklı ürünlerin yetiştirilmesine uygun bölgelerde o ürünlerin yetiştiriciliği desteklenerek, maliyetlerin azaltılması, verimliliğin artırılmasıdır. Doğru ürünlerin teşvik edilmesi sonucu arz açığı olan ürünlere daha çok destek verilecek, üretim fazlası olan ürünler ise desteklenmeyerek tarımsal üretimde dengeye gelmesi sağlanacaktır.⁵

73. TR52 Bölgesi geniş yüzölçümü nedeniyle birkaç havzada, benzer ve farklı ürünlerle yer almaktadır. Bu havzalar İç Ege, Orta Anadolu ve Göller Havzasıdır. Tablo 16 : Havza Bilgileri ve Önerilen Ürünler Tablo 16'da yer almaktadır.

Tablo 16 : Havza Bilgileri ve Önerilen Ürünler

HAVZA BİLGİLERİ VE ÖNERİLEN ÜRÜNLER

HAVZA NO	HAVZA ADI	HAVZA ALAN İLÇELER	İÇERİSİNDE YER	HAVZA MODELİNİNDE ÖNERİLEN ÜRÜNLER
15	İÇ EGE HAVZASI	Akşehir, Doğanhisar, Tuzlukçu	İlgin,	Arpa,Aspir,Buğday,Çavdar,Dane Mısır,Kanola,Kuru Fasulye,Kütlü Pamuk,Mercimek,Nohut,Soya Fasulyesi,Tritikale,Yağlık Ayçiçeği,Yulaf,Zeytinyağı
28	ORTA ANADOLU HAVZASI	Altınekin, Cihanbeyli, Çeltik, Çumra, Emirgazi, Ereğli, Güneysınır, Halkapınar, Kadınhanı, Karapınar, Karatay, Kulu, Sarayönü, Yunak		Arpa,Aspir,Buğday,Çavdar,Dane Mısır, Kanola,Kuru Fasulye,Mercimek,Nohut,Soya Fasulyesi,Tritikale,Yağlık Ayçiçeği,Yulaf
30	GÖLLER HAVZASI	Ahırılı, Akören, Beyşehir, Bozkır, Derbent, Derebucak, Hadim, Hüyük, Meram, Selçuklu, Seydişehir, Taşkent, Yalıhüyük		Arpa,Aspir,Buğday,Çavdar,Dane Mısır, Kanola,Kuru Fasulye,Mercimek,Nohut,Soya Fasulyesi,Tritikale,Yağlık Ayçiçeği,Yulaf,Zeytinyağı

⁵ Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Bakanlar Kurulu Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli Sunumu, 1 Haziran 2009

74. Mevcut model kapsamında yer almayan ancak bölgenin tarımsal altyapısı nedeniyle uygun olduğu öngörülen ürünlerin, İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü tarafından model kapsamına alınması önerilmiştir . Model sonuçlarında yer almayan ve fakat havza ürün desenine ilave edilmesi önerilen ürünlerin listesi Tablo 17’de verilmektedir.

Tablo 17: Model Kapsamına Alınması Önerilen Ürünler

TÜRKİYE TARIM HAVZALARI ÜRETİM VE DESTEKLEME MODELİ İÇERİSİNDE YER ALMAYAN ANCAK MODEL KAPSAMINA ALINMASI ÖNERİLEN ÜRÜNLER

HAVZA NO	HAVZA ADI	HAVZA İÇERİSİNDE YER ALAN İLÇELER	MODEL KAPSAMINA ALINMASI ÖNERİLEN ÜRÜNLER
15	İÇ EGE HAVZASI	Akşehir, Doğanhisar, Ilgın, Tuzlukçu	Elma,Kiraz,Şetali,Badem,Ceviz,Çerezlik ayçiçeği,Şeker Pancarı,Çilek
28	ORTA ANADOLU HAVZASI	Altınekin, Cihanbeyli, Çeltik, Çumra, Emirgazi, Ereğli, Güneysınır, Halkapınar, Kadınhanı, Karapınar, Karatay, Kulu, Sarayönü, Yunak	Elma,Kiraz,Şetali,Badem,Ceviz,Çerezlik ayçiçeği,Şeker Pancarı,
30	GÖLLER HAVZASI	Ahırılı, Akören, Beyşehir, Bozkır, Derbent, Derebucak, Hadim, Hüyük, Meram, Selçuklu, Seydişehir, Taşkent, Yalılıyük	Elma,Kiraz,Şetali,Badem,Ceviz,Çerezlik ayçiçeği,Şeker Pancarı,Bağ,Kavun,Karpuz,Çilek

75. Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli çerçevesinde tarım havzalarında uygulanacak olan fark ödemeleri, ürünlerin yer aldıkları havzalar bazında belirlenmektedir. Fark ödemesi çiftçilere üretim maliyetleri ile iç ve dış fiyatlar dikkate alınarak verilen destektir. Fark ödemesi desteği öncelikle arz açığı olan ürünleri kapsar. Her yıl, fark ödemesi kapsamına alınacak ürünler ve ödeme miktarları Kurul tarafından belirlenir. Fark ödemesinden yararlanacak çiftçilerden üretim faaliyeti ve ürünlerin satışına ilişkin belgeler istenebilir.⁶ Fark ödemesi uygulaması ürün havza modeli öncesinde de uygulanmakta olup, havza modeli ile Tarımsal Destekleme ve Koordinasyon Kurulu tarafından, havza bazında belirlenecek hale getirilmiştir. TR52 Bölgesi’nin yer aldığı havzalarda modelce önerilen hangi ürünlerin fark ödemesi kapsamına alındığı Tablo 18, Tablo 19 Tablo 19 ve Tablo 20’de yer almaktadır.

⁶ 5488 Sayılı Tarım Kanunu

Tablo 18: İç Ege Havzası'nda fark ödemesi kapsamına alınması önerilen ürünler

İl	İlçe	Fark ödemesi kapsamında önerilen ürünler
Afyonkarahisar	Başmakçı, Bayat, Bolvadin, Çay, Çobanlar, Dazkırı, Dinar, Evciler, Hocalar, İhsaniye, İscehisar, Kızılören, Merkez, Sandıklı, Sinanpaşa, Sultandağı, Şuhut	1. Buğday 2. Arpa 3. Nohut 4. Yağlık Ayçiçeği
Balıkesir	Sındırgı	5. Dane Mısır
Denizli	Baklan, Bekilli, Bozkurt, Çal, Çardak, Çivril, Güney	6. Mercimek 7. Soya Fasulyesi
Eskişehir	Han, Seyitgazi	8. Yulaf
Konya	Akşehir, Doğanhisar, Ilgın, Tuzlukçu	9. Çavdar
Kütahya	Altıntaş, Aslanapa, Çavdarhisar, Dumlupınar, Emet, Gediz, Hisarcık, Merkez, Pazarlar, Simav, Şaphane	10. Kütlü Pamuk 11. Aspir 12. Kanola
Manisa	Demirci, Gördes, Köprübaşı, Kula, Selendi	13. Zeytinyağı
Uşak	Banaz, Eşme, Karahallı, Merkez, Sivaslı, Ulubey	14. Kuru Fasulye 15. Triticale

Tablo 19 : Orta Anadolu Havzası'nda fark ödemesi kapsamına alınması önerilen ürünler

İl	İlçe	Fark ödemesi kapsamında önerilen ürünler
Afyonkarahisar	Emirdağ	1. Buğday 2. Arpa
Aksaray	Eskil, Merkez	3. Yağlık Ayçiçeği
Ankara	Akyurt, Altındağ, Ayaş, Bala, Beypazan, Çankaya, Elmadağ, Etimesgut, Gölbaşı, Gündül, Haymana, Kalecik, Kazan, Keçiören, Mamak, Polatlı, Pursaklar, Sincan, Yenimahalle	4. Nohut 5. Kuru Fasulye 6. Dane Mısır 7. Çavdar
Eskişehir	Alpu, Beylikova, Çifteler, Günyüzü, İnönü, Mahmudiye, Merkez, Mihalicçık, Odunpazarı, Sivrihisar, Tepebaşı	8. Soya Fasulyesi 9. Yulaf 10. Mercimek
Karaman	Ayrancı, Kazımkarabekir, Merkez	11. Kanola 12. Aspir
Konya	Altınekin, Cihanbeyli, Çeltik, Çumra, Emirgazi, Ereğli, Güneysınır, Halkapınar, Kadınhanı, Karapınar, Karatay, Kulu, Sarayönü, Yunak	13. Triticale
Niğde	Altunhisar, Bor, Ulukışla	

Tablo 20 : Göller Havzası'nda fark ödemesi kapsamına alınması önerilen ürünler

İl	İlçe	Fark ödemesi kapsamında önerilen ürünler
Antalya	Akseki, Gündoğmuş, İbradi	1. Arpa
Burdur	Ağlasun, Çeltikçi, Karamanlı, Merkez, Yeşilova	2. Buğday

Isparta	Aksu, Atabey, Eğirdir, Gelendost, Gönen, Keçiborlu, Merkez, Şarkikaraağaç, Senirkent, Sütçüler, Uluborlu, Yalvaç, Yenişarbademli	3.	Mercimek
Karaman	Başyayla, Ermenek, Sarıveliler	4.	Nohut
Konya	Ahırlı, Akören, Beyşehir, Bozkır, Derbent, Derebucak, Hadim, Hüyük, Meram, Selçuklu, Seydişehir, Taşkent, Yalınhöyük	5.	Yulaf
Mersin	Mut	6.	Çavdar
		7.	Dane Mısır
		8.	Zeytinyağı
		9.	Kuru Fasulye
		10.	Aspir
		11.	Tritikale

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Konya İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, Bitkisel Üretim ve Sağlığı Şube Müdürlüğü, 2012

76. Bu çalışmada kullanılan aşamalı yöntem sonucunda tespit edilen ürünlerle havza modeli sonucu elde edilen ürün cinsleri arasında büyük benzerlikler olmakla birlikte, bir takım farklılıklar da mevcuttur. Bu farklılık temel olarak bu çalışmanın ihracat odaklı olması, makro ölçekten mikro ölçeğe inen bir metodoloji uygulaması ve ürünler arası yakınlık değişkeni kullanılarak Konya ve Karaman illerinin her ürüne olan yakınlığının(üretilebilme olasılığının) hesaba katılarak belirlenmesinden kaynaklanmaktadır.

77. Bu çalışmada kullanılan yöntemle TR52 Bölgesi için rekabet gücü yüksek olduğu düşünülen ürünlerin daha katma değerli olarak ihraç edilebilmesi, söz konusu ürünlerin ihraç edildikleri ülkelerdeki ithalat fiyatları ve TR52 Bölgesi'ndeki üretim maliyetleri arasındaki farka bağlı olacaktır. TR52 Bölgesi'nde yetiştirilen ürünlere ilişkin maliyetler Konya Ticaret Borsası hesaplamaları baz alınarak Tablo 21'de yer almaktadır. Maliyetlerin hesaplanmasında girdi giderleri, işçilik giderleri, hasat ve pazarlama, değişken ve sabit giderler göz önüne alınırken gelir kalemleri, ana ve yan ürünlerden elde edilen gelirler olarak sınıflandırılmıştır. Bu yolla TR52 Bölgesi'nde sıklıkla yetişen ürünlerin maliyetleri hesaplanmıştır.

Tablo 21 : Örnek Tarımsal Ürün Maliyetleri

ÜRÜNLER	Buğday (Sulu)	Buğday (Kuru)	Arpa (Sulu)	Arpa (Kuru)	Mısır (Silaj)	Yonca (K.Ot)	Fiğ (K.Ot)	Çavdar	Şeker Pancarı	Kuru Fasülye	Ayçiçeği (Yağlık)
GİRDİ GİDERLERİ											
Tohumluk Bedeli	24,00	24,00	19,00	19,00	42,00	12,00	23,00	17,00	32,00	29,00	18,00
Gübre Bedeli(Taban Gübre)	26,00	22,00	20,00	18,00	33,00	25,00	17,00	17,00	64,00	36,00	35,00
Gübre Bedeli(Üst Gübre)	29,00	16,00	23,00	14,00	77,00	30,00		8,00	63,00	18,00	18,00
Zirai Müc. İlacı (Toh.+Yab. Ot)	4,00	4,00	4,00	4,00	6,00			4,00	4,00	8,00	6,00
Su Bedeli (Motorin, Elektrik ve Su)	40,00		38,00		78,00	75,00	14,00		90,00	93,00	75,00
BAKIM VE İŞÇİLİK GİDERLERİ											
Dipkazan											
İlk Sürüm (Nadas İşleme)	17,00	17,00	17,00	17,00	17,00	6,00	17,00	17,00	18,00	17,00	17,00
İkinci Sürüm	9,00	8,00	9,00	8,00	9,00	4,00	9,00	8,00	9,00	9,00	9,00
Üçüncü Sürüm	8,00		8,00		9,00	4,00			8,00	8,00	8,00
Dördüncü Sürüm									8,00	8,00	
Ekim ve Gübreleme	8,00	8,00	8,00	8,00	9,00	4,00	8,00	8,00	9,00	9,00	8,00
Zirai Mücadele İşçiliği Bedeli	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00			4,00	4,00	4,00	4,00
Gübreleme İşçiliği Bedeli	4,00	4,00	4,00	4,00	6,00	4,00	4,00	4,00	6,00	4,00	4,00
Bekçi	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07
Sulama İşçiliği	29,00		17,00		36,00	35,00	6,00		35,00	32,00	30,00
Bakım (Ot Alma,Çapalama, boğaz doldurma vs.)					17,00				76,00	36,00	16,00
Ara Doldurma									10		
HASAT VE PAZARLAMA											
Hasat	12,00	10,00	12,00	10,00	46,00	36,00	11,00	10,00	70,00	43,00	13,00
Harman	10,00	6,00	10,00	6,00	25,00	80,00	15,00				
Nakliye (İşletmeye ve pazara taşıma)	15,00	14,00	14,00	13,00	25,00	15,00	11,00	12,00	46,00	11,00	14,00
DEĞİŞKEN GİDERLER	239,1	137,1	207,1	125,1	439,1	330,1	135,1	109,1	552,1	365,1	275,1

Sermaye Faizi (%4,5)	11,0	6,3	9,5	5,8	19,8	14,9	6,1	7,1	35,9	23,7	17,9
DEĞİŞKEN GİDERLER TOPLAMI	250,1	143,4	216,6	130,8	458,8	344,9	141,1	116,2	588,0	388,8	292,9
Genel İdare Giderleri %3	7,50	4,30	6,50	3,92	13,76	10,35	4,23	3,48	17,64	11,66	8,79
Tarla Kirası	40,00	12,00	40,00	12,00	60,00	40,00	24,00	12,00	100,00	48,00	70,00
SABİT GİDERLER TOPLAMI	47,5	16,3	46,5	15,9	73,8	50,3	28,2	15,5	117,6	59,7	78,8
GELİRLER											
Konya Geneli Ortalama Verim	480	219	426	221	5700	1540	600	318	6700	364	370
Ana Ürün Fiyatı	0,68	0,68	0,59	0,59	0,126	0,59	0,45	0,58	0,13	2,43	1,42
Ana Ürün Geliri	326,40	148,92	251,34	130,39	720,48	908,60	270,00	184,44	891,10	884,52	525,03
Yan Ürün Miktarı	340,00	122,00	227,00	130,00				220		260	
Yan Ürün Fiyatı	0,34	0,34	0,35	0,34				0,13		0,35	
Yan Ürün Geliri	115,60	41,48	79,45	44,20				28,60		91,00	
1 kg.Ürünün Maliyeti (TL/Kg)	0,379	0,540	0,431	0,464	0,093	0,257	0,282	0,324	0,105	0,982	1,005
Sabit Masraflar Hariç	0,280	0,465	0,322	0,392	0,080	0,224	0,235	0,275	0,088	0,818	0,792
1 kg.Ürünün Maliyeti											
Sabit Masraflar ve işçilik hariç	0,136	0,324	0,191	0,255	0,062	0,183	0,180	0,176	0,071	0,573	0,584
1 kg.Ürünün Maliyeti											

Kaynak: Konya Tarım İl Müdürlüğü

78. Söz konusu ürünlerin ihrac edildikleri ülkelerdeki ithalat fiyatları (Comtrade) ve TR52 Bölgesi'ndeki üretim maliyetleri arasındaki fark Tablo 22'de verilmektedir. Örnek olarak seçilen ürünlerden yalnızca Bangladeş'in buğday ithalat fiyatı TR52 maliyetinin altında kalmıştır, bunun da buğdayın kalite sınıflandırmasından kaynaklanması muhtemeldir.

Tablo 22: Ülkelerin örnek ürün İthalat Fiyatı ile TR52 Maliyeti Karşılaştırması

Ürün	Ülke	İthalat fiyatı (TL/kg)	TR52 Bölgesi maliyet
Buğday	Bangladeş	0.416	0.459
Arpa	S. Arabistan	0.571	0.448
Ayçiçeği tohumu	Almanya	1.310	1.005
Kavun	Hollanda	1.667	0.149
Patates	Rusya	0.880	0.299

Kaynak: Birleşmiş Milletler Comtrade veritabanı, KTB

Not: 1 \$ = 1.85 TL alınmıştır. Bangladeş'teki buğday fiyatları 2010, Suudia Arabistan'daki arpa fiyatları 2011, diğer fiyatlar 2012 yılına aittir.

79. Öne çıkan sektörlerde hedeflenecek ülkelerde ithalat rejimleri ve tarife dışı engeller göz önüne alınması gereken önemli maliyetler getirebilmektedir; bu nedenle mutlaka göz önüne alınmalıdır. Gümrük tarifelerinin düşürülmesi yabancı pazarlara erişimi kolaylaştırmış ancak önemli bir ticaret bariyeri olan tarife dışı engellerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

80. Ayrıca hayvan ve bitki sağlığı kuralları (SPS measures), üzerinde en çok tartışılan uygulamalar arasında bulunmaktadır. Tüketici sağlığını koruma kaygısı ile ithalatı kısıtlama amacı arasındaki sınır net değildir. Bu nedenle tarife ve tarife dışı koruma arasındaki bu ters eğilimin tesadüfi olduğunu söylemek mümkün değildir. Her ülke, dış ticaret rejimi ve gıda güvenliği konularında farklı politikalar uygulamaktadır. Kutu 1, Avrupa Birliği, Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki politikaları özetlemektedir. Ancak bu analizlerin ürün-ülke eşleştirmeleri ile yapılması daha doğru sonuçlar verecektir.

81. TR52 Bölgesi'nin tarım ve gıda sektörlerindeki üretim becerileri, Türkiye'nin 2023 için koyduğu 40 milyar ABD doları tarımsal ürün ihracat hedefine ulaşmada bölgenin önemli katkı sağlamasını mümkün kılabilir. Türkiye'nin, tarım ve gıda talebinin yüksek olduğu Avrupa ile hızla yükseldiği Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerine yakın olması, TR52'deki üreticiler için büyük bir avantajdır. Bölgenin, yakın coğrafyadaki pazardan aldığı payı arttırması için talebe uygun bir ürün ve sektör dönüşümü gerekmektedir. Hangi tarım ürünlerinin, bölgenin ihracatını arttırmak için büyük potansiyel taşıdığı ve bu ürünlerde hangi pazarlara yönelmek gerektiği bu raporda tartışılmıştır. Ancak, ihracat artışını sürdürülebilir kılmak için tarım ve gıda sektörlerinin ürün ve pazar dinamiklerine daha adaptif olmaları sağlanmalıdır.

Kutu 1: Çeşitli ülke ve ülke gruplarında tarımsal ürünler için ithalat rejimi

1. Avrupa Birliği:

Türkiye'nin AB'ye olan ihracatı 1/95 Ortaklık Anlaşması Gümrük Birliği Kararına tabidir. Yaş sebze ve meyve ticareti müzakere edilen 7. Fasıllar tarafından düzenlenir. Tarım ticaretinin DTÖ kuralları uyarınca hassas bir sektör olarak tanımlanması ve birlik içerisinde önemli tarım ülkelerinin bulunması sebebiyle oldukça rekabetçi bir alan teşkil etmektedir.

Tarım ürünleri fiyatlarının belli bir seviyenin altına düşmemesi ve üreticilerin gelir düzeyinin azalmaması amacıyla 1962 yılından bu yana bu ürünler için her yıl ortak fiyatlar belirlenmektedir. İthalat politikası kapsamında ithal edilen ürünlerin AB piyasasına girebileceği en düşük fiyat olan eşik fiyat belirlenmektedir. Üçüncü ülke menşeli tarım ürünlerinin belirli bir fiyattan daha düşük düzeyde Topluluk pazarına girmesini önlemek maksadıyla uygulanan eşik fiyatın üzerine vergiler (prelevman) eklenmektedir.

AB'nin uyguladığı zirai ilaç (pestisit) kalıntı limitlerinin Türkiye'nin ihracat yaptığı diğer ülkelere kıyasla daha yüksek olması sebebiyle bir teknik engel teşkil ettiğini söylenebilir. İthalatı gerçekleşen ürünlerin pestisit oranı belirlenmiş olan limitlerden yüksek olduğu durumda ürünler sınır kapısından geri çevrilir. Zirai karantina yükümlülüklerine uygun bulunmayan sevkiyatlar ise imha edilir.

2. Rusya:

Türkiye'nin Rusya ile olan ticareti taraflar arasında imzalanmış olan 2 Temmuz 2008 tarihli Memorandum ve 9 Nisan 2009 tarihli Memorandum eki ile düzenlenmektedir. Buna ek olarak ihracatı gerçekleştirilecek ürünlerin Rusya Federasyonu, Beyaz Rusya ve Kazakistan tarafından oluşturulan Gümrük Birliği mevzuatlarına uygun olması gerekmektedir.

Rusya Federasyonu'na ihracat yapacak firmaların "ihracatçı firma listelerine" kayıtlı olması zorunlu tutulmuştur. İhracatçı firma listelerinin güncellenmesi her yıl Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarında gerçekleştirilmektedir. Bu aylar dışında listelere firma ilavesi mümkün olmamaktadır.

Rusya Federasyonu gümrük kapısında durdurduğu ürünleri analize tabi tutma hakkına sahiptir. Ancak analiz sürelerinin uzun olması ve gümrük kapılarına yakın mesafede laboratuvar bulunmaması sebebiyle gözetim altına alınmış taze meyvelerin bozulmasına sebep olmaktadır.

Türkiye'nin Gürcistan üzerinden karayolu ile Rusya Federasyonu'na ihraç ettiği ürünlerin ülke sınırlarına sokulması karantinaya tabi tutularak engellenmiştir. Ancak 19 Nisan 2013 tarihinde gerçekleştirilmiş Karma Ekonomik Komisyonu 12. Toplantısında "Verkhniy Lars" sınır kapısından yapılacak olan sevkiyatlar konusunda mutabakata varılmıştır.

3. ABD:

ABD'de ihraç edilen tüm ürünlerin, "ABD hayvan ve bitki sağlığına standartlarına uygundur" sertifikasına sahip olması gerekmektedir. Bahse konu sertifikalar ürünlerin bilimsel adını ve ürünlerin standartlarının ABD normlarına uygunluğunu tescil etmektedir. İhraççı ülkeden alınacak olan bu uygunluk sertifikasına ek olarak Amerika'dan APHIS izin belgesi alınmalıdır.

İthal edilecek tarım ürünlerine uygulanan genel yükümlülüklerin yanı sıra ürüne göre değişen bazı ek yükümlülükler getirilmektedir. Ancak belirli bölge veya ülke menşeli bazı ürünlerin ithalatı o bölgelerde bulunan salgın ve hastalıkların Amerika'da bulunmaması sebebiyle tamamen yasaklanmıştır.

4. Sonuç

1. Mevlana Kalkınma Ajansı ve Konya Ticaret Borsası'nın desteği ile TEPAV tarafından hazırlanmış olan bu rapor, 2023 hedefleri doğrultusunda Türkiye için hedeflenen tarımsal ihracat hedeflerinde TR52 Bölgesi' de odaklanılması gerekli sektör ve pazarların belirlenmesini amaçlamaktadır. Raporda temel olarak bölge için ticaret potansiyeli büyük olan sektörler ve bu sektörlerde hedef alınabilecek ülkeler hem nicel analizler hem de odak grup toplantısı yöntemi kullanılarak belirlenmiş, ayrıca maliyet ve dış ticaret engeline yönelik temel analizler de sunulmuştur.

2. Analizler sonucunda temel olarak aşağıdaki noktalar ortaya çıkmaktadır:

- a. Bölgede tarım ve gıda sektörlerinde halihazırda istihdam görece yüksek; ancak gelir görece düşüktür. Bu durumun nedenlerinden biri bölgede düşük katma değerli ürünlerin üretilmesi olabilir. Diğer bir deyişle, hem üretilen ürünlerin daha yüksek katma değerli hale getirilerek değerlendirilmesi, hem de özellikle dış pazarlarda rekabet gücü daha yüksek sektörlerle odaklanmasıyla, bölgede gıda ve tarım sektörlerinde faaliyet gösteren kişilerin gelirlerinin yükseltilmesi mümkün olabilir. Bu amaca hizmet edecek şekilde TR52 Bölgesi'nde odaklanacak sektörlerin ve ülkelerin belirlenmesi için bir analiz yapılmıştır.
- b. Analiz sonucunda bir kısmı bölgede halihazırda üretilmekte olan, bir kısmı ise yapısal olarak bölgeye benzeyen bölgelerde yetiştirilen ve bölgede de yetiştirilme olasılığı yüksek olan toplam 45 adet ürün ve bu ürünlerin dış ticaretinde hedef alınabilecek ülkeler belirlenmiştir. Bu ülkelerin belirlenmesinde coğrafi yakınlık ve pazar özellikleri de göz önüne alınmıştır.
- c. Analizler temel olarak bölgede buğday ve arpa gibi hububatların yanı sıra, elma, üzüm, kavun gibi meyveler ve diğer tarım ürünlerini vermektedir. Hedef alınması gerekli pazarlar ise hububat için genellikle Türkiye'nin doğusunda kalan (örneğin Bangladeş, Pakistan, Suudi Arabistan vs.), meyve ve sebze ürünleri için ise Avrupa Birliği ülkeleri ve Rusya olmuştur.
- d. Ürünlerin dış ticaretinde belirleyici olan üretim ve taşıma gibi maliyetler ve ihraç edildikleri ülkelerdeki satış fiyatları olduğundan, bu değişkenlerin her ülke-ürün çifti için incelenmesine ihtiyaç vardır. Örneğin Bangladeş'e buğday satılmasına yönelik bir girişim kârlı olmayacaktır; çünkü TR52 Bölgesi'nin üretim maliyeti Bangladeş'in ortalama ithalat fiyatının önemli ölçüde üstündedir.⁷ Buna karşılık, örneğin Hollanda'ya satışı yapılacak kavunda daha yüksek bir kârlılık beklenebilir.

⁷ Bu analizde buğday tür ve kalitelerine göre farklılaştırma veri eksikliği nedeniyle yapılamamıştır; Türkiye'den gelecek daha kaliteli buğdaya Bangladeş'te talep olması halinde kârlılık artırılabilir.

- e. Bu ülkelere ihracat yapılması aşamasında yalnızca üretim ve taşıma gibi maliyetler değil, hedef ülkelerde tarım ürünleri ithalatına yönelik politikalar da önemlidir. Bu anlamda DTÖ ile uyumlulaşma kapsamında gümrük vergileri düşürülse bile tarife dışı engellerin ortaya çıktığı görülmektedir ve hedef pazarlar için pazara girişe yönelik tarife dışı engeller ve çözüm yollarının araştırılması gerekmektedir.

3. Bu analizler, TR52 Bölgesi'ndeki tarım ve gıda sanayi sektörlerinde faaliyet göstermekte olan ya da gösterecek firmalar tarafından, yatırım yapılabilecek alanların bir göstergesi olarak kullanılabilir. Ancak, yukarıda belirtildiği gibi, hedef sektör ve ülkelere yönelik daha detaylı çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Sektörlere yönelik detaylı çalışmalar ve ülkeler için yapılacak talep analizleri, TR52 Bölgesi'nin tarım ve gıda sanayi sektörlerinin daha yüksek ve daha katma değerli ihracat yapabilmesini sağlamakta önemli bir basamak olacaktır.